ΘΩΜΑΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

ΤΑ ΠΑΘΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΚΑΙ Η ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑ

2893
B

ΒΕΡΟΙΑ 2004

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

GR-VEP-01091

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚ
ΥΠΗ. ΕΘΝ. ΠΑΙΔ. & ΘΡ

ΘΩΜΑ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗ

Στη Δημοτ
Βέρ

ΔΩΡΕΑ
κ. Θωμάς Γαβριηλίδης

ΤΑ ΠΑΘΗ ΤΗΣ ΝΑ
ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΗ
ΚΑΙ Η ΜΑΚΡΙΝΙ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ
Αριθμός εισαγωγής 118.75
Ημερομηνία εισαγωγής 15-3-
Ταξινομικός αριθμός 781.62

ΒΕΡΟΙΑ 2004

01400074856
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Copyr
Θωμάς Γαβ
Ανοίξεως 2
Τ. Κ. 59
τηλ. 2331

Το σχέδιο του εξωφύλλου είναι έργο το

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Φίλοι αναγνώστες, στο βιβλιαράκι που κρατ
περιέχονται οι προσπάθειές μου να συγκεντρώσω και
τραγούδια που μιλούν για τα πάθη της Νάουσας στ
και ειδικότερα στα τέλη του δέκατου όγδοου και χι
αιώνα (1795 - 1822), τότε που η Νάουσα αντιμετώπ
Αλήπασα των Ιωαννίνων και έπειτα σήκωσε το Λάβ
στα πλαίσια της Μεγάλης Επανάστασης των Ελλήν
της ως ολοκαύτωμα στο βωμό της Ελευθερίας.

Τα αποτελέσματα των ερευνών μου, πριν αποτελ
- σε μια πρώτη μορφή - το φως της δημοσιότητας ως
ΛΑΟΣ ΤΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ και ΝΕΟΙ ΚΑΙΡΟΙ ΤΗΣ Ν

Ένα μεγάλο μέρος των ερευνών μου, όπως θ
τραγούδι του χαλασμού της Νάουσας το 1822, που εί
και μέσα στη Νάουσα και έξω απ' αυτήν με τ' όνομα
κεφαλοχωριού, της Μακρινίτσας, κάτι που έχω τη γν
και το τραγούδι αυτό στο εξής ή να ονομάζεται
χαλασμό αυτής θρηνεί ή να φέρει τ' όνομα της Ε
διεκτραγωδεί και την απαγωγή μιας νεαρής αρχόντι
απαχθείσα αρχόντισσα της Νάουσας το 1822 ήταν
άρχοντα Ζαφειράκη.

Το πρόβλημα του δημοτικού τραγουδιού, που εί
Νάουσας, δεν είναι σωστό να παραμένει άλυτο. Όσ
καλύτερο για την πόλη μας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Α΄ Η ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ ΤΟ 1804

Εφέτος συμπληρώνονται διακόσια χρόνια (1804-2004) από τότε που τα στ
τεύματα του Αλή Πασά των Ιωαννίνων πολιόρκησαν το κάστρο της Νάουσας α
φασισμένα να το εκπορθήσουν.

Η Νάουσα αντιστάθηκε με πείσμα στον Αλή Πασά, που και πιο μπροστά ε
επιχειρήσει να της επιβληθεί. Αυτό το πείσμα της ενέπνευσε τη λαϊκή Μούσα
συνθέσει ένα τραγούδι για να εμψυχώσει την περήφανη πόλη.

Τελικά, όταν η ψυχή της άμυνάς της , ο άρχοντας Ζαφειράκης, κατάλαβε ό
Νάουσα ήταν καταδικασμένη, γιατί κανένας από τους προστάτες της, ούτε η Βα
ντέ Σουλτάνα (Σουλτανομάνα) της οποίας ήταν χάσι, ούτε η οικογένεια των Εβ
νός που είχε την έδρα της στα Γιαννιτσά και τη Θεσσαλονίκη, της οποίας ένα τ
μα της ήταν βακούφι, δε φάνηκε να ενδιαφέρεται για τη σωτηρία της, αποφάσ
να παραδοθεί η πόλη με όρους, όπως και έγινε, και ο ίδιος να δραπετεύσει γιο
πάει στα Γιαννιτσά, τη Θεσσαλονίκη και την Κωνσταντινούπολη, μήπως μπορέ
με "τα μέσα" που διέθετε (χρήμα και γνωριμίες) να διώξει τον Αλή Πασά, κ
που έστω και μετά πάροδο οχτώ χρόνων το πέτυχε, το 1812.

Ας σημειωθεί ότι όλα αυτά τα χρόνια, που ο Ζαφειράκης έλειπε από τη Νά
σα, η οικογένειά του, η ηρωίδα Ζαφειράκαινα, της οποίας η ιστορία δυστυχώς
διέσωσε το όνομα και τα δύο ανήλικα παιδιά του, ο γιος του ο Φίλιππος, οκτώ χ
νων το 1804 και η κόρη του Ευθυμία, τεσσάρων χρόνων τότε, βρίσκονταν στα
ρια του εχθρού του, που ευτυχώς σεβάστηκε τους όρους παράδοσης και δεν τ
κακομεταχειρίστηκε όπως συνήθιζε να κάνει όταν παρασπονδούσε.

Το δημοτικό τραγούδι, που αναφέρεται στην πολύμηνη πολιορκία της Νάου
από τα στρατεύματα του Αλή Πασά, το κατέγραψαν στα τέλη του δέκατου ένα
αιώνα οι συγγραφείς Ν. Γ. Φιλιππίδης, ο οποίος το συμπεριέλαβε στο έργο του
Επανάστασις και η Καταστροφή της Ναούσης, Ιστορική Πραγματεία, Αναγ
σθείσα εν τω Φ. Σ. Παρνασσώ τη 29 Απριλίου 1879", η οποία δημοσιεύθηκε σ
Αθήνα το 1881 (σελίδες 29-30) και ο Δ. Πλαταρίδης σε "Σχεδίασμα", που απο
λεσε την Ιστορία της Πόλεως Ναούσης (σελ. 92) , η οποία εκδόθηκε το 1924 σ
΄Εδεσσα από τον Ε. Ι. Στουγιαννάκη, μαζί με μια παραλλαγή, την οποία το 1
είχε δημοσιεύσει ο Π. Αραβαντινός στο Β΄ τομ. της "Χρονογραφίας Ηπείρου"

ΤΡΙΑ ΠΟΥΛΑΚΙΑ ΚΑΘΟΥΝΤΑΝ ΑΠΑΝ' ΣΤΟ ΚΑΡΑΤΑΣΙ

Τρία πουλάκια κάθουνταν απάν' στο Καρατάσι
το 'να τηράει τα Βοδενά, τ' άλλο κατά τη Βέροια,
το τρίτο το μικρότερο μοιρολογάει και λέγει:
-Βάστα, καημένη Νιάουστα, τ' Αλή Πασά τ'ασκέρι
καθώς βαστούν τα Γιάννινα χειμών' και καλοκαίρι.
Τι να βαστήξω η ορφανή και τι να νταγιαντήσω;

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δεν είναι μια, δεν είναι δυο, δεν είναι τρεις και πέντε,
μον' είναι μήνες τέσσαρες και μέρες δεκαπέντε.
Άϊτε ντελή Ζαφείρη μου, Μπράχο και Κωνσταντίνε μου.

Η ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ Π. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ

- Βάστα, καημένη Νιάουστα, τ' Αλή Πασά τ' ασκέρι
πως το βαστούν στα Γιάννινα χειμών' και καλοκαίρι
- Τι να βαστάξω η ορφανή και τι να νταγιαντήσω;
Δεν πολεμούνε κλεφτουργιά, αλλ' ούτε και ζορμπάδες
μον' πολεμάει Αλή Πασάς με δεκοχτώ χιλιάδες.

Β΄ Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΟΥΜΠΟΥΤ ΠΑΣΑ ΤΟΝ ΑΠΡΙΛΙΟ ΤΟΥ 1822

Ο Έρωτας για τη Λευτεριά, εκείνος που είχε κατακυριεύσει τις καρδιές όλων των Ελλήνων την Άνοιξη του 1821, ήταν αυτός που την Άνοιξη του 1822 θέλησε και τη Νάουσα ολοκαύτωμα στο βωμό του, όπως και τη Χίο, όπως και το Αϊβαλί όπως και τόσες άλλες Ελληνίδες "χώρες", κεφαλοχώρια και χωριά ... (Πόλη αποκαλούνταν τότε μόνο η Κωνσταντινούπολη).

Καπνίζοντα ερείπια τα σπίτια, τα αργαστήρια και η εκκλησίες. Σφαχτάρια οι υπερασπιστές. Στα παγωμένα νερά της Αράπιτσας και στα σκλαβοπάζαρα ο ανθός της νιότης. Ποιον να πρωτομοιρολογήσει η Λαϊκή Μούσα;

Ο Νικόλαος Φιλιππίδης (1845-1889;), ο οποίος είχε έρθει στη Νάουσα και είχε συνομιλήσει με κάποιους γέροντες αυτόπτες μάρτυρες του χαλασμού, κατέγραψε και δύο δημοτικά τραγούδια, τα οποία συμπεριέλαβε επίσης στην Ιστορική Πραγματεία του, την οποία αναφέραμε και πιο πάνω. Και τα δύο αυτά δημοτικά τραγούδια, που παρουσιάζονται πιο κάτω μιλούν για το χαλασμό της Νάουσας από τον Λουμπούτ Πασά. Η "ειδοποιός" τους διαφορά βρίσκεται στην αρχή τους. Το πρώτο αρχίζει με τη φράση "Τρεις περδικούλες κάθονταν", ενώ το δεύτερο με τη φράση "Και το πολύ τ' ανάθεμα".

Στην "Ιστορία της Πόλεως Ναούσης", του Ε. Στουγιαννάκη δεν υπάρχουν τα δύο δημοτικά τραγούδια, που προαναφέρθηκαν, παρά μόνο ένα τετράστιχο "δημώδες άσμα", του οποίου ο τέταρτος στίχος έχει και μια παραλλαγή:

Χάλασαν την Νιάουσταν
που ήταν κεφαλοχώρι
που ήταν λουλούδι στο δουνιά

ΣΗΜΕΙΩΣΗ (Ασκέρι = στρατός, νταγιαντώ = υπομένω, ντελής = τρελός, παλικάρι, ζορμπάς = ταραξίας, άρπαγας, ληστής, λέξεις τούρκικες, όπως και το τοπωνύμιο του Βερμίου Καρατάσι (Καρά - τας) που σημαίνει μαύρη πέτρα και είναι απλώς ομόηχο με την προσωνυμία Καρατάσιος (Καρά - Τάσιος) που σημαίνει ο μαύρος αλλά και ο γενναίος, το παλικάρι ο Τάσιος. Από τα γλωσσικά παράξενα).

Ο Μπράχος ήταν Αλβανός φίλος του αδελφού του Ζαφειράκη Κωνσταντίνου Μούσα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

και φλάμπουρο στην Πόλη
ή : Κι αγγίτσι μες στην Πόλη
Το παραπάνω τετράστιχο δεν είναι τίποτε άλλο παρά δύο ιαμβικοί δεκ
σύλλαβοι στίχοι, οι εξής:
(μας)χάλασαν τη Νιάουστα που ήταν κεφαλοχώρι
που ήταν λουλούδι στο δουνιά και φλάμπουρο στην Πόλη
ή που ήταν λουλούδι στο ντουνιά κι αγγίτσι μες την Πόλη.
Ο πρώτος από αυτούς τους δεκαπεντασύλλαβους υπάρχει ως 5ος στο δ
γούδι "Και το πολύ τ' ανάθεμα"που προαναφέρθηκε, ενώ οι παραλλαγές
τερου θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως στίχοι που εξέπεσαν είτε από το δ
τραγούδι "Και το πολύ τ' ανάθεμα", είτε από το δημ. τραγούδι "Τρεις πε
λες κάθονταν", το οποίο επίσης προαναφέρθηκε, είτε και από κάποιο ά
χάθηκε.

ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΠΟΥ ΚΑΤΕΓΡΑΨΕ Ο Ν. Γ. ΦΙΛΙΠ

1. ΤΡΕΙΣ ΠΕΡΔΙΚΟΥΛΕΣ ΚΑΘΟΥΝΤΑΝ ΣΤΗΣ ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ ΤΗ

Τρεις περδικούλες κάθουνταν στις Νιάουστας τη ράχη,
η μια τηράει τα Βοδενά και η αλλ' τη Σαλονίκη
η τρίτη η μικρότερη μοιργιολογάει και λέγει:
Πώς χάλασαν την Νιάουστα και την τρανή τη χώρα!
Πήραν μανίτσες με παιδιά και πενθερές με νύφες,
πήραν τη Ζαφειρόνυφη τριγιουμερίτσα νύφη
πο' χει τα τέλια στην ποδιά, τα νύχια της βαμμένα.
Πέντε πασάδες την κρατούν και δέκα βοϊβοντάδες
κι ένα μικρό πασόπουλο την παίρν' από το χέρι.
Περπάτα, νύφη μ' διάβαινε και μη μον' καμαρώνεις.
Μήνα τα ρούχα σε βαρούν, μήνα τα καμπουχάλια,
μήνα τ' ασημοζούναρο πο' χει εννιά χιλιάδες;
Ούτε τα ρούχα με βαρούν ούτε τα καμπουχάλια
ούτε τ' ασημοζούναρο πο' χει εννιά χιλιάδες
μον' με βαρούν τα βάσανα, τ' ανδρός μου τα φαρμάκια.
Τον είδα πως τον έσφαζαν σαν το παχύ κριάρι,
το στόμα τ' αίμα γέμιζε, τα στήθια του φαρμάκι.
(τρανή χώρα = μεγάλη πόλη, τριγιουμερίτσα = τριών ημερών, καμπου
πολύτιμος στολισμός κατά τον Ν. Γ. Φιλιππίδη)

ΣΗΜΕΙΩΣΗ
αγγίτσι= ίον, βιολέττα (ιταλ. violetta)
φλάμπουρο= σημαία (λατιν. Flammulum)
ντουνιάς= ο κόσμος (τουρκ.dünya)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

2) ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΛΥ Τ' ΑΝΑΘΕΜΑ

Και το πολύ τ' ανάθεμα να 'χουν οι Μωραϊτες
που σήκωσαν 'πανάσταση, που σήκωσαν κεφάλι
και χάλασαν τρία χωριά, τρία κεφαλοχώρια,
που χάλασαν το Αϊβαλί, που χάλασαν τη Χίο,
που χάλασαν την Νιάουσταν, που 'ταν κεφαλοχώρι.
Πήραν μανούλες με παιδιά και πεθερές με νύφες,
μας πήραν και μι' αρχόντισσα, μια μικροπαντρεμένη.
Απ' το φλωρί δε φαίνονταν κι απ' το μαργαριτάρι
κι ένα μπεγιόπουλο καλό την πιάνει από το χέρι.
Περπάτα, μήλο μ' κόκκινο και μήλο μου βαμμένο.
Τι λες, τι λες, παλιότουρκε, τι λες βρε παλιοτούρκε;
Πέντ' Αρβανίτες την κρατούν και δέκα την ξετάζουν:
Λένκω μ', τα ρούχα σε βαρούν, Λένκω μ', τα κοντογούνια;
Ουδέ τα ρούχα με βαρούν ουδέ τα κοντογούνια
μον' με βαρούν τα ντέρτια μου, τα ντέρτια της καρδιάς μου,
που σκότωσαν του άνδρα μου μέσα στην αγκαλιά μου

Το μοιρολόγι "Και το πολύ τ' ανάθεμα να 'χουν οι Μωραϊτες" το τραγουδάει με τρόπο συγκλονιστικό η παλιά Ναουσαία Ρωξάνη Γκούγκουρα στο CD που συνοδεύει το βιβλίο του Τ. Μπάιτση "Ο κύκλος της ζωής και το δημοτικό τραγούδι της Νάουσας".

Η αείμνηστη Ρωξάνη μοιρολογάει τη Νάουσα σαν κορυφαία χορού αρχαίας τραγωδίας, ταυτιζόμενη στη συνέχεια με την αρπαγμένη Ναουσαία αρχόντισσα, η οποία σπαράζει για το χαμό του άντρα της, που οι εχθροί τον πήραν μέσα από την αγκαλιά της.

Ακούοντας τη Ρωξάνη να μοιρολογεί κατάλαβα (έτσι νομίζω) γιατί τα μοιρολόγια για το χαλασμό της Νάουσας δεν συμπεριλήφθηκαν στην Ιστορία της πόλεως Ναούσης του Ε. Στουγιαννάκη, ενώ ασφαλώς του ήταν γνωστά.

Φταίει το άδικο ανάθεμα με το οποίο οπωσδήποτε δε θα συμφωνούσαν ούτε οι ήρωες αλλά ούτε οι ηρωίδες της Νάουσας που θυσιάστηκαν με τη δική τους θέληση από έρωτα για την ελευθερία.

Αλλά, ως γνωστόν, ο χαροκαμένος συχνά χάνει τα λογικά του και τα βάζει ακόμη και με το Θεό. Είναι κάτι παραπάνω από βέβαιο ότι ο άγνωστος ποιητής του μοιρολογιού της Νάουσας, αν ζούσε το 1940, θα τραγουδούσε μαζί με την

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Θεώρησα ως τυπογραφικά λάθη γι' αυτό διόρθωσα τα εξής : Α΄ τραγούδι, στιχ. 1 Νιάουστας αντί Νάουστας, στιχ. 2, τη αντί το Σαλονίκη, στιχ. 16, έσφαζαν αντί έσφαφαν. Β΄τραγούδι στιχ. 1, Μωραϊτες αντί Μωραϊται, στιχ. 5, Νιάουσταν αντί Νάουσταν. Προσάρμοσα επίσης την ορθογραφία στα σημερινά δεδομένα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

"Τραγουδίστρια της Νίκης", τη Σοφία Βέμπο, το τραγούδι:

Γεια και χαρά σας, Μωραΐτες αδελφοί
κι εσείς κοπέλες, γεια σας,
τη Λευτεριά η Ελλάδα μας
χρωστάει στη λεβεντιά σας!

Όχι γιατί οι Μωραΐτες αγωνίστηκαν μόνοι τους στο Μωριά, αφού εκεί ήταν παρών και ο Γεροκαρατάσιος με τους Μακεδόνες του, αλλά έτσι για να συχωρεθεί το εν βρασμώ ψυχής ειπωμένο άδικο ανάθεμα...

Η ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ

Σε συλλογή δημοτικών τραγουδιών της Νάουσας του Τάκη Μπάιτση (Α΄έκδοση 1977, Β΄ έκδοση 2003) συμπεριλαμβάνονται οι εξής παραλλαγές των δημοτικών τραγουδιών, που βρίσκονται και στην Ιστορική Πραγματεία του Ν. Γ. Φιλιππίδη (Α΄ έκδοση 1881):

1. "Καταστροφή από τον Αλή", παραλλαγή του δημ. τραγουδιού "Βάστα καημένη Νιάουστα..." με ενσωματωμένη και την παραλλαγή του Π. Αραβαντινού.

2. "Ανάθεμα στους αίτιους", παραλλαγή του δημοτικού τραγουδιού "Και το πολύ τ' ανάθεμα" με ενσωματωμένο και τον ένα από τους δύο δεκαπεντασύλλαβους τους οποίους με μορφή τετράστιχου συμπεριέλαβε στην Ιστορία της Πόλεως Ναούσης και ο Ε. Στουγιαννάκης "που 'ταν λουλούδι στο δουνιά κι αγγίτσι μες την Πόλη". (δουνιάς αντί ντουνιάς= κόσμος)

Στην προαναφερθείσα Συλλογή δημοτικών τραγουδιών της Νάουσας υπάρχουν ακόμη δύο δημοτικά τραγούδια που έχουν σχέση με τον χαλασμό της Νάουσας. Το πρώτο έχει τον τίτλο "Της Κρινιώς" και είναι παραλλαγή του τραγουδιού "Και το πολύ τ' ανάθεμα", αλλά και με κάποια πρωτότυπα στοιχεία, και το δεύτερο είναι η πασίγνωστη "Μακρινίτσα", η οποία ως προς το προοίμιο "τρία πουλάκια..." θυμίζει το "Τρία πουλάκια κάθουνταν απαν' στο Καρατάσι" αλλά προφανώς και το δημοτικό τραγούδι "Τρεις περδικούλες κάθουνταν στης Νιάουστας τη ράχη".

3) ΤΗΣ ΚΡΙΝΙΩΣ

Σηκώθηκιν η Νιάουστα μαζί μι την Κασσάντρα
Λουμπούτ Πασιάς την άρπαξιν, την χάλασαν Κουνιάροι.
Πήραν κι μιαν αρχόντισσα κόρη του Ζαφειράκη.
Πέντε πασιάδις την κρατούν κι τρεις την παραστέκουν
κι ένα μικρό μπιόπουλου τι σέρνει απού του χέρι.
Πιρπάτα, μήλου κόκκινου κι ρόιδου μου γραμμένου,
μήνα τα ρούχα σι βαρούν, μήνα τα κουντουγούνια
που 'νι γιουμάτα απ' τα φλουριά κι απ' του μαργαριτάρι;
Ούτι τα ρούχα μι βαρούν ούτι η φουρισιά μου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μουν' μι βαρεί του ντέρτι μου που έχου στην καρτντιά μου.
Τουν άντρα μου τουν σκότουσαν, του κόψαν του κιφάλι,
στη Σαλονίκη τουν τραβούν μι τους καπιταναίους
κι τώρα σκλάβα δα γινώ, δα ζήσου σι χαρέμι.

ΤΗΣ ΕΥΘΥΜΙΤΣΑΣ

Σε σχόλιο, που συνοδεύει το τραγούδι αυτό, αναφέρεται ότι η Κρινιώ ήταν κόρη του Ζαφειράκη, ενώ από την Ιστορία της Πόλεως Ναούσης του Ε. Στουγιαννάκη (σελ. 98) είναι γνωστό ότι η κόρη του Ζαφειράκη ονομαζόταν Ευθυμία, ένα όνομα πολύ συνηθισμένο και σήμερα στη Νάουσα (χαϊδευτικά: Ευθυμίτσα, Ευθυμούλα). Αν το τραγούδι αυτό είχε επωδό , αυτή θα έπρεπε να λέει: "Ευθυμίτσα μου καημό ποχ' η καρδίτσα μου,
ή Ευθυμούλα μου καημό ποχ' η καρδούλα μου!"

4) ΤΡΙΑ ΠΟΥΛΑΚΙΑ ΚΑΘΟΝΤΑΝ ΣΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ "ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑ"

Τρία πουλάκια κάθονταν στης Νάουσας το κάστρο.
Το 'να τηράει τα Βοδενά, τ'άλλο τη Σαλονίκη.
Το τρίτο, το μικρότερο, μοιρολογάει και λέει:
Μας πάτησαν τη Νάουσα, μας πήραν τις γυναίκες.
Πήραν γυναίκες και παιδιά και πεθερές με νύφες.
ΕΠΩΔΟΣ
Μακρινίτσα μου, καημό ποχ' η καρδίτσα μου!
Ένα μήλο, αμάν, κι άλλο μήλο, αμάν, βράδιασε και πού θα μείνω.

Η "Μακρινίτσα", που πιο πάνω παρουσιάστηκε η "σχολική" παραλλαγή της, αυτή, που τραγουδώ απ' τα παιδικά μου χρόνια, όταν με πιάσουν τα μεράκια, είναι, ως γνωστόν "ο Ύμνος" της Νάουσας και έχει μάλιστα ένα πολύ χαρακτηριστικό γνώρισμα κοινό με τον Εθνικό μας Ύμνο. Όπως δηλαδή ο Εθνικός μας Υμνος αποτελείται από τις δύο πρώτες στροφές του Ύμνου εις την Ελευθερίαν του Διονυσίου Σολωμού, ο οποίος, ως γνωστόν έχει και άλλες 156 (Σύνολο: εκατόν πενήντα οχτώ) τετράστιχες στροφές, τις οποίες (εκτός των δύο πρώτων)πολλοί Έλληνες αγνοούν, έτσι και "η Μακρινίτσα" αποτελείται μόνο από τους πέντε πρώτους στίχους ενός δημοτικού τραγουδιού, σχετικού με το χαλασμό της Νάουσας, του οποίου οι υπόλοιποι στίχοι έχουν λησμονηθεί από τους πιο πολλούς Ναουσαίους.

Αν προσπαθήσουμε να αναλύσουμε τη "Μακρινίτσα" μαζί με τα άλλα δημοτικά τραγούδια της Νάουσας, που μας είναι γνωστά από τα ιστορικά έργα των Ν. Φιλιππίδη και Ε. Στουγιαννάκη, θα δούμε τα εξής: " Η Μακρινίτσα" αποτελείται από τρείς βασικά ενότητες: α) το προοίμιο (στίχοι 1-3), β) Το κύριο θέμα (στίχοι 4-5) , γ) την επωδό.

Το προοίμιο της "Μακρινίτσας" είναι σχεδόν ίδιο με το προοίμιο του παλιότερου δημοτικού τραγουδιού του σχετικού με την πολιορκία της Νάουσας από τα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στρατεύματα του Αλή πασά το 1804. Διαφέρει μόνο στο ότι τα "τρία πουλάκια τώρα κάθονται "στης Νάουσας το κάστρο, ενώ πριν κάθονταν "απάν' στο Καρα τάσι" και στο ότι το δεύτερο πουλάκι τώρα "τηράει τη Σαλονίκη", ενώ πριν τηρού σε "κατά τη Βέροια".

Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι τρεις στίχοι του προοιμίου "Τρία πουλάκια κάθονταν...μοιρολογάει και λέει" υπάρχουν με μικρές παραλλαγές - προσαρμο γές - σε δημοτικά τραγούδια (μερικά από τα οποία είναι αρκετά παλιότερα απ το τραγούδι του χαλασμού της Νάουσας) και άλλων περιοχών της Ελλάδας. Δε αποτελούν επομένως κάτι το αποκλειστικά ιδιαίτερο του ναουσαίικου δημοτικο τραγουδιού, γι' αυτό και δεν πρέπει να αντικαθιστούν σε καμιά περίπτωση του στίχους του δημοτικού τραγουδιού που αναφέρονται στο χαλασμό της Νάουσα από τον Λουμπούτ πασά το 1822.

Η "Μακρινίτσα" αποκτά βέβαια ένα μεγαλύτερο μέγεθος από αυτό που έχε ως σχολική παραλλαγή του δημοτικού τραγουδιού του σχετικού με το χαλασμό τη Νάουσας με την παρεμβολή ανάμεσα στους πέντε δεκαπεντασύλλαβους στίχου που την αποτελούν, κάποιων άλλων μεμονωμένων στίχων ή δίστιχων, που επέχου θέση επωδού και "τσακισμάτων" και η σχέση τους με το περιεχόμενό του είναι αμ φιλεγόμενη.

ΟΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ "ΤΗΣ ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑΣ"

Εκτός από τη σχολική παραλλαγή "της Μακρινίτσας", η οποία είναι απαλλαγ μένη από ιδιωματισμούς, σύμφωνα με τις αντιλήψεις της εποχής κατά την οποί δημιουργήθηκε, υπάρχουν και κάποιες άλλες, οι οποίες παρουσιάζονται στη συ νέχεια:

1. Η παραλλαγή που κατέγραψε ο Τ. Μπάιτσης το 1977 στα "Δημοτικά τραγού δια της Νάουσας" και συμπεριέλαβε με κάποιες αλλαγές στον "Κύκλο της ζωή και το δημοτικό τραγούδι της Νάουσας" το 2003.

2.-Η παραλλαγή που τραγουδιέται από τη Ρωξάνη Γκούγκουρα και τον Αλέ ξη Κατσάνο σε CD που συνοδεύει τη Β΄ έκδοση των δημ. τραγ. Της Νάουσας το Τ. Μ

3.- Η παραλλαγή Πολυδενδρίου Πιερίων

4.- Η παραλλαγή που κατέγραψε στη Νάουσα ο Ν. Σπάρτσης το 1994.

Α΄ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

1-3 Τρία πουλάκια, αμάν κι αϊμάν - κια κάθουνταν - στης Νιάουστας του Κα στρου

4 Μακρυνίτσα μου, καημό ποχ' η καρδίτσα μου.

5-7 Του 'να τηράει, αμάν κι αϊμάν - τα Βουδινά, τ'άλλου τη Σαλουνίκη,

8 μα τουν ουρανό κορμί που τυραννώ,

9-10 τ' άλλου τη Σαλουνίκη, μα τη θάλασσα κορμί π' αγκάλιασα.

11-13 ένα μήλου, αμάν - κι άλλου μήλου - βράδιασιν κι που δα μείνου.

14-16 Του τρίτου του, κι αμάν αϊμάν, μικρότιρου μοιργιουλουγάει κι λέει,

17 Μακρυνίτσα μου, καημό ποχ' η καρδίτσα μου,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

18-20 Μας πάτησαν, αμάν κι αϊμάν - μας χάλασαν - μας πήραν τις γυναίκες,
21 Μακρυνίτσα μου, καημό ποχ' η καρδίτσα μου,
22-24 Ένα μήλου, αμάν κι άλλου μήλου αμάν, βράδιασεν κι που δα μείνου.

Το τραγούδι για να παρουσιασθεί όπως τραγουδιέται χωρίστηκε σε εικοσιτέσσερις (!) στίχους. Έτσι δίνεται η εντύπωση ότι πρόκειται για ένα αυτοτελές δημοτικό τραγούδι, ενώ περιλαμβάνει μόνο ένα στίχο από το κύριο θέμα: Μας πάτησαν, μας χάλασαν, μας πήραν τις γυναίκες.

Το όνομα της θρηνούμενης Νιάουστας υπάρχει μόνο στο προοίμιο. Στην επωδό αναφέρεται μόνο το όνομα Μακρινίτσα. Φαίνεται οπωσδήποτε ότι κάτι λείπει. Κάτι που μάλλον δεν το αντιλαμβάνεται εκείνος που απολαμβάνει τη μελωδία, αλλά εκείνος που ψάχνει να βρει το νόημα. Λείπει από τις δύο πρώτες προτάσεις το αντικείμενο: τη Νιάουστα.

Β΄ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Στο CD που συνοδεύει το βιβλίο του Τ. Μπάιτση "Ο κύκλος της ζωής και το δημοτικό τραγούδι της Νάουσας-Νάουσα 2003" τραγουδούν τη "Μακρινίτσα" δύο από τις πιο αυθεντικές φωνές της Νάουσας που έφυγε, η Ρωξάνη Γκούγκουρα και ο Αλέξης Κατσάνος. Ο Αλέξης Κατσάνος μάλιστα "παίζει τη Μακρινιτσα" και με το βιολί του μ' έναν ανεπανάληπτα συγκλονιστικό τρόπο. Το τραγούδι του χαλασμού της Νάουσας δεν θα μπορούσε να αποδοθεί καλύτερα. Το βιολί στα χέρια του Αλέξη Κατσάνου κλαίει με λυγμούς.

Ως προς το τραγούδι η Ρωξάνη Γκούγκουρα τραγουδάει με το δικό της χαρακτηριστικό τρόπο μόνο το προοίμιο σαν αυτοτελές μοιρολόι: Τρία πουλιά κιαϊμάν αμάν καθόντανε στης Νιάουστας το κάστρο Μακρινίτσα μου, καημό ποχ' η καρδίτσα μου ένα μήλο αμάν, κι άλλο μήλο αμάν, βράδιασιν κι που δα μείνω, ...αμάν!

Από το παράδειγμα αυτό γίνεται κατανοητό το πώς ο τρόπος που τραγουδιέται η "Μακρινίτσα", συνετέλεσε στο να μπουν σε δεύτερη μοίρα οι στίχοι του κυρίου θέματος και τελικά να λησμονηθούν.

Ο Αλέξης Κατσάνος στο CD που προαναφέρθηκε συμπληρώνοντας τη Ρωξάνη Γκούγκουρα τραγουδάει με φωνή, που συναγωνίζεται εκείνην του βιολιού του, τους δύο δεκαπεντασύλλαβους, τους σχετικούς με το χαλασμό της Νιάουστας και τον πρώτο στίχο της επωδού με έναν τρόπο αυθεντικά παραδοσιακό.

Μας πάτησαν , αμάν, τη Νιάουστα, μας πήραν τις γυναίκις
Μακρινίτσα μου, ψυχή - καρδίτσα μου
Πήραν γυναίκις και παιδιά και πεθιρές με νύφις
Μακρινίτσα μου, ψυχή - καρδίτσα μου!

Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ο τρόπος με τον οποίο διατυπώνει ο Αλέξης Κατσάνος τον στίχο της επωδού "Μακρινίτσα μου, ψυχή καρδίτσα μου" γιατί, ενώ είναι διαφορετικός από τον καθιερωμένο στη Νάουσα "Μακρινίτσα μου καημό ποχ' η καρδίτσα μου" είναι ίδιος με εκείνον που υπάρχει στο τραγούδι "Μακρινίτσα" που έχει καταγράψει η Ελένη Κουτσογιαννοπούλου - Ψωμά στη Βέροια, για το οποίο θα γίνει περισσότερος λόγος στη συνέχεια αλλά και στην παραλλαγή Πολυδενδρίου, που ακολουθεί.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Γ΄ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ
ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

Τρία πουλιά κι αμάν-αμάν καθόντανε στης Νιάουστας το Κάστρο,
Μακρινίτσα μου, ψυχή καρδίτσα μου.
Το ' να τηράει τα Βουδενά, τ'άλλο τη Σαλονίκη,
το τρίτο το μικρότερο μοιριολογάει και λέει:
Μας πάτησαν τη Νιάουστα, μας πήραν τις γυναίκες.
Πήραν γυναίκες με παιδιά και πεθερές με νύφες,
Μας πήραν και μια νιόνυφη, τρεις μέρες παντρεμένη.

Η παραλλαγή αυτή είναι από τη Συλλογή του Νικολάου Μπατσαρά "200 Δημο τικά Τραγούδια από το Πολυδένδρι Πιερίων". Ο συγγραφέας πολύ σωστά τιτλο φορεί το τραγούδι με βάση το περιεχόμενό του και όχι από την επωδό του.

Η παραλλαγή που κατέγραψε ο Ν. Μπατσαράς είναι πληρέστερη από τις δύ γνωστότερες της Νάουσας (Σχολική και Τ. Μ.). Ο πρώτος δεκαπεντασύλλαβο "Τρία πουλιά καθόντανε στης Νιάουστας το κάστρο" θυμίζει τον αντίστοιχο τη Ρωξάνης Γκούγκουρα, που για να χωρέσει την επιφωνηματική φράση "κι αμά αμάν" έκανε "τα πουλάκια" "πουλιά" και το ρήμα "κάθουνταν" "καθόντανε πράγμα που δεν έκανε εκείνος ο Ναουσαίος που τραγούδησε " τη Μακρινίτσα στον Τ. Μ. με συνέπεια στον πρώτο δεκαπεντασύλλαβο της παραλλαγής που κα τέγραψε να υπάρχει η περιττή φράση "κι αν", στην πρώτη έκδοση, η περιττή συλ λαβή "κια" στη δεύτερη έκδοση.

Ο Ν. Μπατσαράς κατέγραψε μόνο τον ένα στίχο από αυτούς που χρησιμοποι ούνται σαν επωδός, τον πρώτο, και μάλιστα έτσι όπως τον τραγουδά στο CD, πο προαναφέρθηκε, και ο Ναουσαίος Αλέξης Κατσάνος : "Μακρινίτσα μου, ψυχ - καρδίτσα μου!"

Στο σύντομο σχόλιο που συνοδεύει την παραλλαγή Πολυδενδρίου ο Ν. Μπα τσαράς αναφέρει μεταξύ των άλλων ότι "και τα χωριά τα περατιανά (των Πιερίω) που ανήκει και το Πολυδένδρι, η παλιά Κόκοβα, δεν ήταν άσχετα με την επανά σταση της Νάουσας...την οποία πλήρωσαν ακριβά" και λέει την πάσαν αλήθεια.

ΝΙΚΟΣ ΚΟΚΟΒΙΤΗΣ

Η παραλλαγή του μοιρολογιού του χαλασμού της Νάουσας η προερχόμενη απ το Πολυδένδρι Πιερίων, (παλιότερα Κόκοβα) αποκτά ιδιαίτερο νόημα, αν θυμη θούμε ότι ένας από τους τραγικότερους εθνομάρτυρες της Νάουσας ήταν ο ράπτη Νίκος Κοκοβίτης, ο οποίος, όπως φαίνεται από το επώνυμό του, καταγόταν απ την Κόκοβα (Πολυδένδρι).

(Στη Νάουσα και σήμερα υπάρχουν αρκετά επώνυμα που δηλώνουν την κα ταγωγή των φερόντων αυτά π.χ Αρκουδοχωρίτης, Χωρπανίτης, Γιαννακοβίτη Οσλιανίτης κλπ.)

Ο εθνομάρτυρας Νίκος Κοκοβίτης είναι εκείνος, ο οποίος, αφού αρνήθηκ να αλλαξοπιστήσει, αποκεφαλίστηκε, και αποκεφαλισμένος περπάτησε πηδώ ντας μάλιστα και ένα αυλάκι, και μόνο τότε έπεσε στο έδαφος, όταν τον ακούμπη σε ένας Αλβανός. Το συμβάν θεωρήθηκε από τους Τούρκους ως θαύμα και δόθη

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κε διαταγή να σταματήσει η σφαγή. Έτσι η θυσία του Νίκου Κοκοβίτη στάθηκε σωτήρια για εκατοντάδες Ναουσαίους. Του αξίζει κάθε τιμή και στη Νάουσα και στο Πολυδένδρι.

Δ΄ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Τρία πουλάκια κάθουνταν στης Νιάουστας του κάστρου
Το ' να τηράει τα Βουδινά τ' άλλου τη Σαλουνίκη
Του τρίτου του μικρότιρου μοιργιουλουγάει κι λέει:
μας πάτησαν, μας χάλασαν, μας πήραν τις γυναίκις.
Πήραν μανούλις μι πιντγιά κι πιθιρές μι νύφις,
πήραν κι μιαν αρχόντισσα κι μια κυρά μιγάλη,
απ' του φλουρί δε φαίνουνταν κι απ' του μαργαριτάρι.
Πιρπάτα μήλου κόκκινου κι ρόιδου μου βαμμένου,
μήναν τα ρούχα σι βαρούν, μήναν τα κουντουγούνια;
(Ουδέ τα ρούχα μι βαρούν, ουδέ τα κουντουγούνια)
μουν' με βαρεί το ντέρτι μου που έχου στην καρντγιά μου,
μου πήρανε τουν άντρα μου μεσ' απ' την αγκαλιά μου.

Στην παρουσίαση της παραλλαγής αυτής παρέλειψα για λόγους οικονομίας τα γνωστά τσακίσματα και τους στίχους που χρησιμοποιούνται σαν επωδός, επειδή παρουσιάστηκαν σε προηγούμενες παραλλαγές.

Την παραλλαγή αυτή τη βρήκα εντελώς τυχαία ξεφυλλίζοντας τα τεύχη του περιοδικού ΝΙΑΟΥΣΤΑ (τεύχος 68,1994). Η ύπαρξή της με έκανε να σκεφθώ ότι μπορεί να υπάρχουν και άλλες παραλλαγές δημοσιευμένες σε διάφορα περιοδικά και εφημερίδες, άγνωστες σε μένα και σε άλλους ερευνητές. Μια έρευνα από κάποια ομάδα μαθητών ή φοιτητών θα συνέβαλε πολύ στην πληρέστερη παρουσίαση των όσων έχουν γραφεί ως τώρα για τα δημοτικά τραγούδια του χαλασμού της Νάουσας.

Την παραλλαγή που μας απασχολεί τώρα, την κατέγραψε ο παλιός Ναουσαίος και πολυγραφότατος συγγραφέας, ο Νίκος Σπάρτσης, ο οποίος σε σημείωσή του αναφέρει μεταξύ των άλλων ότι το τραγούδι πήρε το όνομά του από τη Μακρινίτσα του Πηλίου, στην οποία βρέθηκε μετά το χαλασμό της Νάουσας το 1822 μια μεγάλη ομάδα κατατρεγμένων Ναουσαίων αναζητώντας μάταια φιλοξενία. Στο συμπέρασμα αυτό γράφει ότι τον οδηγεί κάποια σχετική ναουσαίικη παράδοση και η ερμηνεία του στίχου της επωδού "΄Εναν μιλώ αμάν κι άλλουν μιλώ αμάν, βράδιασιν κι που δα μείνου", τον οποίο θεωρεί ότι, όταν γράφεται έτσι, είναι σύμφωνος με την παράδοση και όχι όταν γράφεται " ΄Ενα μήλο κι άλλο μήλο...".

Η παραλλαγή που κατέγραψε ο Ν. Σπάρτσης είναι η πληρέστερη από όλες τις γνωστές παραλλαγές " της Μακρινίτσας". Είναι ένα σχεδόν πλήρες δημοτικό

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Η προσθήκη του 10ου στίχου που βρίσκεται μέσα στην παρένθεση έγινε από τον γράφοντα ως παραλειφθείσα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τραγούδι, η μάλλον μια παραλλαγή του δημοτικού τραγουδιού "Και το πολύ τ
ανάθεμα...", που πρώτος κατέγραψε, όπως προαναφέρθηκε, ο Ν. Γ. Φιλιππίδης
γύρω στα 1879. Σχετικά με το στίχο "ένα μήλο ή έναν μιλώ..." σχόλια θα γίνουν
στη συνέχεια.

ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑ ΜΟΥ, ΚΑΗΜΟ ΠΟΧ' Η ΚΑΡΔΙΤΣΑ ΜΟΥ

Αν η προσφωνούμενη Μακρινίτσα είναι το πασίγνωστο κεφαλοχώρι του
Πηλίου, μόνο ένας Μακρινιτσιώτης ξενιτεμένος θα μπορούσε να μας πει πόσ
τρυφεράδα κλείνει μέσα του αυτός ο στίχος, ενώ, αν είναι κάποια αρπαγμένη
μικροπαντρεμένη αρχόντισσα, μόνο ο χαροκαμένος πατέρας ή η μάνα ή ο αιχμα
λωτισμένος σύντροφος θα μπορούσε να μας πει για την ένταση της πυρκαγιάς πο
καίει την καρδίτσα του.

Στο υποθετικό ερώτημα, αν υπάρχουν ακόμη κάποιοι που θέλουν να πιστεύ
ουν ότι η αναφερόμενη στην επωδό του δημοτικού τραγουδιού του χαλασμού τη
Νάουσας Μακρινίτσα, δεν είναι το πηλιορείτικο κεφαλοχώρι, αλλά μια Ναουσαί
α αρχοντοπούλα, είναι δύσκολο να απαντήσει κάποιος με ένα ξερό όχι, γιατί εί
ναι δύσκολο να υποστηρίξει ότι όλοι όσοι τραγούδησαν με μεράκι το τραγούδι το
χαλασμού της Νάουσας, παραδέχονται ότι η επωδός του δεν έχει καμιά σχέση μ
το περιεχόμενό του, αλλά τραγουδιέται επειδή βοηθάει και τον τραγουδιστικό κα
το χορευτικό ρυθμό.

Πάντως, άσχετα με το τι πιστεύει ο ίδιος, ένας μελετητής των παραλλαγώ
της "Μακρινίτσας" της Νάουσας είναι υποχρεωμένος να ξέρει ότι στο παρελ
θόν υπήρξαν κάποιοι που πίστευαν ότι πίσω από το όνομα "Μακρινίτσα" κρυ
βόταν το βαφτιστικό όνομα μιας Ναουσαίας και συγκεκριμένα της κόρης του άρ
χοντα της Νάουσας στα χρόνια του χαλασμού, του Ζαφειράκη, είτε επειδή αγνο
ούσαν την ιστορική μαρτυρία που λέει ότι αυτή ονομαζόταν Ευθυμία, είτε επει
δή δεν μπορούσαν να την αποδεχτούν όντας δεσμώτες της γοητείας της μελωδία
της "Μακρινίτσας". Αν το ξέρει αυτό, τότε θα μπορέσει να καταλάβει, γιατί μι
παραλλαγή του τραγουδιού του χαλασμού της Νάουσας και μάλιστα εκείνη πο
αναφέρει ότι η αρπαγμένη αρχόντισσα ήταν "κόρη του Ζαφειράκη", τιτλοφορεί
ται "Της Κρινιώς"[1] και μόνο έτσι θα αντιληφθεί, γιατί το όνομα Μακρινίτσα στη
πρώτη έκδοση των δημοτικών τραγουδιών της Νιάουστας (το 1977) γράφεται ω
Μα-Κρυνίτσα (Μακρυνίτσα, με ύψιλον, όπως γραφόταν παλιότερα), παρόλο πο
το όνομα αυτό δεν συναντάται ούτε σε δημοτικό τραγούδι του χαλασμού της Νά
ουσας, ούτε σε καμιά από τις γνωστές ιστορικές πηγές.

Παρόλα αυτά, επειδή και ο γράφων θα ήθελε κατά βάθος να ήταν η Μακρινί
τσα κάποια συμπατριώτισσά του Ναουσαία, σημειώνει ότι το όνομα Κρινιώ, πο
προαναφέρθηκε (υπαρκτό ή εύρημα κάποιου) θα μπορούσε να είναι το χαϊδευτι
κό ενός χριστιανικού ονόματος, του ονόματος της οσίας Μακρίνας, αδελφής το
Μεγάλου Βασιλείου, που γιορτάζει στις 19 Ιουλίου (Μακρίνα, Μακρινίτσα, Κρ
νίτσα, Μακρινιώ, Κρινιώ).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΘΑΛΕΙΑΣ ΣΑΜΑΡΑ: ΔΥΟ ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ ΤΗΣ ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑΣ

Η μεγάλη Ναουσαία λογοτέχνιδα Θάλεια Χ. Σαμαρά σε δύο από τα βιβλία της ("Στου Βερμίου την Αντάρα" 1966, και στο "Και αλέκτωρ δεν ελάλησε", 1971, παρουσιάζει δυό παραλλαγές της "Μακρινίτσας" χωρίς προοίμιο που θυμίζουν το δημ. τραγούδι "Και το πολύ τ' ανάθεμα..." και το "δημώδες άσμα" του Ε. Ι. Στουγιαννάκη, με επωδό "Κρινίτσα μου, ψυχή καρδίτσα μου":

Α: Μας πάτησαν, μας χάλασαν
μας πήραν τις γυναίκες μας
Κρινίτσα μου, ψυχή, καρδίτσα μου.
Πήραν γυναίκες με παιδιά
και πεθερές με νύφες,
μα τον ουρανό, κορμί που τυραννώ.
Πήραν και μιαν αρχόντισσα
και μιαν αρχοντοπούλα,
μα τη θάλασσα, κορμί π' αγκάλιασα.

Απ' το φλουρί δεν φαίνονταν
κι απ' το μαργαριτάρι
.....

Β. Μας πάτησαν, μας χάλασαν,
μας πήραν τις γυναίκες μας,
Κρινίτσα μου, ψυχή, καρδίτσα μου.
Τη χάλασαν τη Νιάουστα
που ήταν κεφαλοχώρι,
που ήταν λουλούδι στο ντουνιά
κι αγκίτσι μεσ' στην πόλη.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Ευχαριστώ και από τη θέση αυτή το συνάδελφο φιλόλογο Πέτρο Στοΐδη, ο οποίος μου πρόσφερε στις 23/9/2004, όταν ήδη το βιβλίο μου για τη "Μακρινίτσα" βρισκόταν στο τυπογραφείο, μια κασέτα με τραγούδια της Δυτικής Μακεδονίας του Συλλόγου προς διάδοσιν της Εθνικής Μουσικής, της δεκαετίας του 1960 (;), ανάμεσα στα οποία υπάρχει και η εξής παραλλαγή του τραγουδιού του χαλασμού της Νάουσας, που θυμίζει το δημ. τραγούδι "Τρεις περδικούλες κάθουνταν" το γνωστό από το έργο του Ν. Γ. Φιλιππίδη:

Μας χάλασαν - κιαϊμάν αμάν - τη Νιάουστα που ήταν κιφαλοχώρι,
μα τον ουρανό, κορμί που τυραννώ.
Πήραν μανί - κι αϊμάν αμάν - τσις με πιδιά κι πιθιρές μι νύφις,
μα τη θάλασσα, κορμί π' αγκάλιασα.
Πήραν τη Ζαφειρόνυμφη τριών ημιρών νυφούλα
Μακρινίτσα μου, καημό ποχ' η καρδίτσα μου.
Επωδός:
Ενα μήλο - αμάν - κι άλλο μήλο - αμάν βράδιασε και πού θα μείνω.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΥΟ ΒΕΡΓΙΩΤΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΑ ΣΤΗ ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑ ΤΟΥ ΠΗΛΙΟΥ

Στο ερώτημα πώς ένας στίχος σχετικός με τη πηλιορείτικη Μακρινίτσα μετα φέρθηκε από ένα τραγούδι, αφιερωμένο σ' εκείνην, στο τραγούδι του χαλασμο της Νάουσας, νομίζω ότι απαντούν κατά κάποιο τρόπο δύο βεργιώτικα τραγού δια αφιερωμένα στο χαλασμό της Μακρινίτσας του Πηλίου, τα οποία κατέγραψε η Ελένη Κουτσογιαννοπούλου - Ψωμά στο έργο της "Λαογραφικά Βεροίας κα περιοχής".

ΔΕ ΣΟΥ 'ΛΙΓΑ ΙΓΩ ΡΗΓΑ
Ρήγα, πάλι Ρήγα, δεν σου' λιγα ιγώ
Ρήγα, πάλι Ρήγα, δεν το' πραξις καλά
που σήκουσις κιφάλι ν' απάνου στην Τουρκιά.
Πάτ'σαν τη Μακρινίτσα, τη δόλια Πουρταργιά,
πήραν κι δυο κουράσα απού τα Γιάννινα,
τη μια τη λιεν Ιλιένη την αλλ' Κουσταντινιά.
Τις πήραν κι τις πάιναν στ' Αλή πασά τα χέργια.
Παρακαλούσαν κι ίλιγαν παρακαλούν κι λιέγουν.
-Κάλλια να μας χαλάσιτι παρά να τουρκιφτούμι!
Κι Αλή Πασάς τα τούρκιψι...
Τη Λιένη παίρνει ο Καϊμακάμς, Αλή Πασάς την άλλη.
(ιστορικό βλάχικο, υπαγόρευση Σίρμους Πατσαβούρα ετών 75, Βέροια 1939)

Η ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑ
Μας πάτησαν, μας χάλασαν τρία κιφαλουχούρια,
Μακρινίτσα μου, ψυχή μου κι καρδίτσα μου
μας πήραν μάνις μι πιδιά κι πιθιρές μι νύφις,
μα τουν ουρανό, κουρμί που τυραννώ,
μας πήραν κι μια νιόνυφη τρεις μέρις παντριμένη,
μα τη θάλασσα, κουρμί π' αγκάλιασα,
που' χει τα τέλια στα μαλλιά, τα νύχια της βαμμένα,
Μακρινίτσα μου, ψυχή μου κι καρδίτσα μου.
(Υπαγόρευση Αικ. Ψωμά, ετών 58, Βέροια 1938)

ΚΑΙ ΔΥΟ ΠΗΛΙΟΡΕΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑ

Φαίνεται όμως ότι δε συμφωνούσαν όλοι οι Μακρινιτσιώτες για τους αίτιου του χαλασμού, γιατί υπάρχουν και δύο δημοτικά τραγούδια του Πηλίου στα οποί ο Ρήγας Κοντορήγας δεν θεωρείται αίτιος και το φταίξιμο ρίχνεται στα "καράβι που βγήκαν στην Αγριά" και στους Πιτσιώτες (Σπετσιώτες) και Νυδριώτες (Υδρι ώτες - Υδραίους), κάτι που θυμίζει το δημοτικό τραγούδι της Νάουσας "Και τ πολύ τ' ανάθεμα να 'χουν οι Μωραίτες" και την παραλλαγή από τη Σιάτιστα πο

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μαζί με τα πηλιορείτικα που προαναφέρθηκαν θα παρουσιαστεί παρακάτω.

ΔΕ ΦΤΑΙΕΙ... Ο ΧΑΤΖΗΡΗΓΑΣ
Δε φταίει ο Χατζηρήγας, δε φταίνε τα χουργιά
μον' φταίνε τα καράβια που βγήκαν στην Αγριά.

ΚΛΑΨΑΤΕ ΔΕΝΤΡΑ...
Κλάψατι δέντρα και κλαριά κι σεις κουντουραχούλες
κι σεις του Γόλου (Βόλου) τα χουργιά, χουργιά της Μακρινίτζας.
Σας γέλασαν, σας πλάνεψαν Πιτσιώτες και Νυδριώτες.
Σας στείλαν τουν Μαχμούτ πασά μι δώδικα χιλιάδες.
Βάλνι φουτιά στην Πουρταριά, φουτιά στη Μακρινίτζα
κι στην καημέν' Αργαλαστή, σ' όλους τους μαχαλάδες.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

1.Το δημοτικό τραγούδι "Δε σου' λιγα ιγώ Ρήγα", σύμφωνα με πληροφορία, που μας δίνει η Ελένη Κουτσογιαννοπούλου - Ψωμά, η οποία το κατέγραψε στη Βέροια το 1938, είναι ιστορικό βλάχικο.

Σε πρόσφατη τηλεφωνική επικοινωνία μου με τον αγαπητό συνάδελφο κ. Γιάννη Τσαμήτρο είχαν την ευκαιρία να πληροφορηθώ ότι το τραγούδι αυτό τραγουδιόταν στους γάμους, και ο πατέρας του είχε την καλοσύνη να μου τραγουδήσει την αρχή του. Τους ευχαριστώ θερμά και τους δύο και από τη θέση αυτή.

Το τραγούδι αυτό είναι πολύ σημαντικό γιατί κάνει πιο συγκεκριμένη μια πληροφορία, που αντλώ από το έργο του Γιάννη Κ. Κορδάτου "Ιστορία της επαρχίας Βόλου και Αγιάς" σύμφωνα με την οποία, από πολύ παλιά "βλαχοποιμένες από τη Μακεδονία ξεχειμώνιαζαν τα κοπάδια τους στα χειμαδιά της Μακρινίτσας". Ανάμεσα λοιπόν σ' αυτούς τους βλαχοποιμένες υπήρχαν οπωσδήποτε και κάποιοι από την Ημαθία (το Ρουμπλούκι, τη Βέροια και πιθανότατα και από τη Νάουσα) οι οποίοι ανέπτυξαν, όπως φαίνεται, φιλικούς δεσμούς με τους Μακρινιτσιώτες και τους κατοίκους των άλλων πηλιορείτικων χωριών, που γειτόνευαν με τα χειμαδιά τους και γι' αυτό πόνεσαν, όταν το Μάϊο του 1821 η επαναστατημένη Μακρινίτσα "πατήθηκε" από τα στρατεύματα του πασά της Λάρισας Μαχμούτ Δράμαλη και καταστράφηκε όπως και άλλα δυο πηλιορείτικα χωριά, και τραγούδησαν (μοιρολόγησαν) το χαλασμό αυτό. Ετσι, νομίζω, ότι εξηγείται επαρκώς η ύπαρξη βεροιώτικων δημοτικών τραγουδιών, μοιρολογιών της πηλιορείτικης Μακρινίτσας.

2.-Ο Ρήγας του τραγουδιού, που κατηγορείται από την Ελληνόβλαχα Μούσα γιατί "σήκωσε κεφάλι ν' απάνου στην Τουρκιά" και έγινε "αίτιος" της καταστροφής τριών κεφαλοχωριών, της Μακρινίτσας, της Πορταριάς και της Αργαλαστής, είναι ένας προύχοντας της Μακρινίτσας, ο Δημήτριος Ρήγας ή Χατζηρήγας, γιος του Ρήγα Κοντορήγα.

Τα πηλιορείτικα δημοτικά τραγούδια περιέχονται στο σύγγραμμα του Γιάννη Κ. Κορδάτου "Ιστορία της Επαρχίας Βόλου και Αγιάς".

Από το δεύτερο δημοτικό τραγούδι πληροφορούμαστε ότι το τρίτο από τα τρία

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χωριά - κεφαλοχώρια του Πηλίου που χαλάστηκε μαζί με τη Μακρινίτσα και την Πορταριά ήταν η Αργαλαστή.

Η καταστροφή της Μακρινίτσας έχει πολλά κοινά στοιχεία με την καταστροφή της Νάουσας, που έγινε ένα χρόνο περίπου αργότερα, τον Απρίλιο του 1822. Πολλοί άνδρες Μακρινιτσιώτες σφάχτηκαν και πολλές γυναίκες και παιδιά αιχμαλωτίστηκαν και οδηγήθηκαν στα σκλαβοπάζαρα, στη Θεσσαλονίκη και τα Γιάννινα.

Είναι οπωσδήποτε άδικη η κατηγορία, που, σύμφωνα με σχόλιο που συνοδεύει την παραλλαγή της ναουσαίικης Μακρινίτσας, που καταγραψε ο Ν. Σπάρτσης, λέει ότι μετά την καταστροφή της Νάουσας κάποιοι Ναουσαίοι πήγαν στη Μακρινίτσα, ζήτησαν να φιλοξενηθούν και η Μακρινίτσα δεν τους δέχτηκε.

Η Μακρινίτσα ήδη ήταν κατεστραμμένη, κάτι που σίγουρα θα ήξεραν οι Ναουσαίοι, που δεν αποκλείεται να είχαν κιόλας ακούσει τα σχετικά μοιρολόγια - τραγούδια των Βλάχων.

3.Το τραγούδι "Δεν σου'λιγα ιγώ Ρήγα" έπειτα από τον τέταρτο στίχο παρουσιάζει κάποιο πρόβλημα.

Λείπει, όπως φαίνεται, ένας (ο 5ος) στίχος, στον οποίο θα αναφερόταν και το τρίτο κεφαλοχώρι του Πηλίου, η Αργαλαστή, που καταστράφηκαν από το Δράμαλη. Το υπόλοιπο τραγούδι είναι κομμάτι άλλου τραγουδιού, παλιότερου, της εποχής που ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων δεν είχε έρθει ακόμη σε σύγκρουση με το σουλτάνο (πριν από το 1820) ή είναι προϊόν σύγχυσης του άγνωστου δημιουργού του, στου οποίου τη μνήμη μπερδεύτηκαν κάποια αρβανίτικα εκστρατευτικά σώματα, που είχαν περάσει παλαιότερα από την περιοχή της Λάρισας, με τα στρατεύματα του Χουρσίτ Πασά (του νικητή του Αλή Πασά) ο οποίος το 1821 σε πορεία του προς τα Γιάννινα είχε περάσει και από τη Λάρισα και είχε πάρει μαζί του αιχμάλωτους Μακρινιτσιώτες και Μακρινιτσιώτισσες.

4. Η Μακρινίτσα (Μακρυνίτσα) που καταγράφηκε από την Ελένη Κουτσογιαννοπούλου - Ψωμά στη Βέροια το 1938, φαίνεται ότι είναι ένα μοιρολόγι αφιερωμένο στο χαλασμό των τριών κεφαλοχωριών του Πηλίου, που προαναφέρθηκαν (της Μακρινίτσας, της Πορταριάς και της Αργαλαστής), τα οποία καταστράφηκαν το 1821, και όχι στο χαλασμό της Νάουσας, το 1822.

Το συμπέρασμα αυτό βγαίνει με βάση τα εξής δεδομένα:

α) Την επικοινωνία των Βλάχων της Βέροιας με τη Μακρινίτσα και τα άλλα χωριά του Πηλίου.

β) Την ιστορική μαρτυρία ότι μαζί με τη Μακρινίτσα το Μάϊο του 1821 καταστράφηκαν και άλλα δύο χωριά του Πηλίου, οπότε ο πρώτος στίχος του τραγουδιού "μας πάτησαν, μας χάλασαν τρία κεφαλοχώρια" προφανώς εδώ κυριολεκτεί. Εδώ έχουμε ένα ενιαίο οπωσδήποτε σύνολο τριών κεφαλοχωριών, που καταστρέφονται το ένα μετά το άλλο.

γ) Την παρουσία του στίχου της επωδού με μια διαφορετική μορφή, φορτισμένη με ένα πιο άμεσα προσωπικό - ερωτικό θα έλεγε κάποιος, συναίσθημα "Μακρινίτσα μου, ψυχή μου κι καρδίτσα μου!".

δ) Την απουσία από τη "Μακρινίτσα" της Βέροιας 1) του ονόματος της Νάουσας, 2) του προοιμίου της ναουσαίικης "Μακρινίτσας" "τρία πουλάκια..." και 3)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

(την απουσία) κάποιου σχόλιου της συγγραφέως που να αναφέρεται στη Νάουσα.

Εφόσον έτσι έχουν τα πράγματα, τότε πρέπει να δεχτούμε ότι στην Ημαθία έχουμε δυο τραγούδια με τον κοινό τίτλο "Μακρινίτσα". Το ένα που καταγράφτηκε στη Βέροια από την Ελένη Κουτσογιαννοπούλου - Ψωμά το 1938 και είναι αφιερωμένο στο χαλασμό της Πηλιορείτικης Μακρινίτσας το 1821 (άγνωστο σχεδόν σήμερα) και το άλλο που είναι αφιερωμένο στο χαλασμό της Νάουσας το 1822, που είναι τώρα πασίγνωστο αλλά που παρουσιάστηκε για πρώτη φορά σε βιβλίο, στην Α΄ έκδοση της Συλλογής δημοτικών τραγουδιών της Νάουσας του Τ. Μπάιτση το 1977.

Ποια από τις δύο προαναφερθείσες "Μακρινίτσες" προηγήθηκε της άλλης; Αν και η απάντηση είναι σχεδόν αυτονόητη, δεν είναι περιττές και κάποιες άλλες μαρτυρίες.

Η ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΗΣ "ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑΣ"

Στη χρονολόγηση της σύνθεσης της ναουσαίικης "Μακρινίτσας", δηλαδή πότε περίπου έγινε η προσθήκη της επωδού "Μακρινίτσα μου καημό ποχ' η καρδίτσα μου" σε μια παραλλαγή των τραγουδιών του χαλασμού της Νάουσας, ώστε αυτή από μοιρολόγι να γίνει τραγούδι χορευτικό[1], Καθοριστικό λόγο έχει το ότι το όνομα "Μακρινίτσα" δεν χρησιμοποιείται καθόλου από τους ιστορικούς της Νάουσας Ν.Γ.Φιλιππίδη και Ε.Ι.Στουγιαννάκη. Ούτε στην Ιστορική πραγματεία του πρώτου, που εκδόθηκε στην Αθήνα το 1881, ούτε στην Ιστορία της πόλεως Ναούσης του δευτέρου, που εκδόθηκε στην Έδεσσα το 1924, αναφέρεται έστω και μια

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Επειτα από σύσταση του παλιού αγαπητού συναδέλφου και φίλου μου κ. Γ. Αλεξίου καθηγητή Σ. Α., κατοίκου Βόλου, είχα την ευκαιρία να συνομιλήσω τηλεφωνικά με το Σχολικό Σύμβουλο Φυσικής Αγωγής Βόλου κ. Μούτσελο Χαράλαμπο, άριστο γνώστη των ελληνικών παραδοσιακών χορών, σχετικά με την πιθανή προέλευση του χορού του γνωστού στη Νάουσα με το όνομα "Μακρινίτσα".

Ο κ. Χ. Μούτσελος έχει επισκεφθεί στο παρελθόν αρκετές φορές τη Νάουσα και έχει δει να χορεύεται "η Μακρινίτσα" και από το χορευτικό συγκρότημα του Λυκείου Ελληνίδων Νάουσας και από άλλες Ναουσαίες σε διάφορες εκδηλώσεις.

Στο ερώτημά μου αν ο χορός "Μακρινίτσα" είναι θεσσαλικός, όπως το όνομά του φαίνεται να δηλώνει, μου απάντησε ότι έχει τη γνώμη ότι πρόκειται για έναν από τους πανελλήνιους χορούς, που δε θα μπορούσε κανείς να τον θεωρήσει αποκλειστικά θεσσαλικό, ο οποίος μάλιστα στη Νάουσα έχει κάποια ιδιαίτερα στοιχεία, που προέρχονται κατά πάσα πιθανότητα από επέμβαση κάποιου (χοροδιδάσκαλου) που "έστησε" το χορό, είναι δηλαδή στοιχεία κάποιας χορογραφίας.

Με άλλα λόγια δηλαδή θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο χορός "Μακρινίτσα" είναι βέβαια ένας από τους πανελλήνιους χορούς, ο οποίος όμως, επειδή έχει και κάποια χαρακτηριστικά που συναντιούνται μόνο στη Νάουσα, θα μπορούσε να χαρακτηρίζεται ως "Ναουσαίικος".

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φορά το όνομα Μακρινίτσα ως τίτλος τραγουδιού ή χορού ή ως τοπωνύμιο ή ως όνομα κάποιας γυναίκας.

Επειδή όμως ο γράφων δεν πιστεύει ότι έχει λάβει υπόψη του όλες τις πηγές, που μπορεί να υπάρχουν, με πολλές επιφυλάξεις σημειώνει ότι η "Μακρινίτσα" ως τραγούδι χορευτικό συνδέθηκε με το χαλασμό της Νάουσας μετά το 1924. Έπειτα δηλαδή από την έκδοση της Ιστορίας της πόλεως Νασύσης του Ε.Ι. Στουγιαννάκη.

Οι επιφυλάξεις γίνονται λιγότερες για το ρόλο που έπαιξε η "Μακρινίτσα" της Βέροιας ως προς τη σύνθεση της "Μακρινίτσας" της Νάουσας, επειδή το σχετικό συμπέρασμα βγαίνει από κάποιες παρατηρήσεις στα κείμενα των τραγουδιών που μας απασχολούν:

Όπως είδαμε στο σημείωμα (ΛΑΟΣ της Κυριακής 14-3-2004) το σχετικό με τις παραλλαγές της ναουσαίικης "Μακρινίτσας", οι πιο γνωστές από αυτές έχουν στο κύριο θέμα μόνο έναν ή δύο στίχους, πέρα από το προοίμιο "τρία πουλάκια... λέει" που είναι κοινό σε όλες, όπως και οι στίχοι που χρησιμοποιούνται ως επωδός ή τσακίσματα.

Ο πρώτος στίχος του κυρίου θέματος, που είναι κοινός στις γνωστότερες παραλλαγές έχει την εξής μορφή: "Μας πάτησαν, μας χάλασαν, μας πήραν τις γυναίκες".

Η "Μακρινίτσα" της Βέροιας, όπως προαναφέρθηκε, δεν έχει προοίμιο και ο πρώτος στίχος λέει: "Μας πάτησαν, μας χάλασαν, τρία κιφαλουχώρια".

Η ομοιότητα είναι προφανής, αλλά, ενώ στη "Μακρινίτσα" της Βέροιας η σύνταξη είναι άρτια και το νόημα κανονικό στη "Μακρινίτσα" της Νάουσας χωλαίνει και η σύνταξη και το νόημα. Για να γίνει κατανοητό αυτό, χρειάζεται να γίνει μια σύντομη συντακτική και νοηματική ανάλυση και των δύο αυτών στίχων.

ΜΑΣ ΠΑΤΗΣΑΝ ΜΑΣ ΧΑΛΑΣΑΝ ΤΡΙΑ ΚΕΦΑΛΟΧΩΡΙΑ

Στη βεργιώτικη Μακρινίτσα, στην οποία όπως είδαμε δεν υπάρχει προοίμιο, τα πρόσωπα που αφηγούνται - μοιρολογούν είναι κάποιοι άνθρωποι, Μακρινιτσιώτες ή φίλοι της πηλιορείτικης Μακρινίτσας, οι οποίοι αρχίζουν το μοιρολόγι με το στίχο 1Μας πάτησαν, μας χάλασαν τρία κιφαλουχώρια". Στο στίχο αυτό υπάρχουν δύο ρήματα (πάτησαν, χάλασαν) και επομένως δύο προτάσεις. Το υποκείμενο και στις δύο προτάσεις είναι το ίδιο: Οι Τούρκοι. Το ίδιο είναι και το αντικείμενο: τρία κεφαλοχώρια. Απομένει να χαρακτηρίσουμε συντακτικά την προσωπική αντωνυμία "μας" που σ' αυτή την περίπτωση είναι γενική προσωπική και φανερώνει το πρόσωπο που υποφέρει και πονάει γιατί οι Τούρκοι κυρίεψαν (πάτησαν) και κατέστρεψαν (χάλασαν) τρία μεγάλα χωριά του Πηλίου (τρία κεφαλοχώρια) (τη Μακρινίτσα, την Πορταριά και την Αργαλαστή).

Το νόημα με άλλα λόγια του πρώτου στίχου της βεργιώτικης Μακρινίτσας είναι: Αλίμονο σε μας (τους Μακρινιτσιώτες ή φίλους της Μακρινίτσας) γιατί οι Τούρκοι κυρίεψαν και κατέστρεψαν τρία κεφαλοχώρια, ένα από τα οποία ήταν η Μακρινίτσα.

ΜΑΣ ΠΑΤΗΣΑΝ ΜΑΣ ΧΑΛΑΣΑΝ, ΜΑΣ ΠΗΡΑΝ ΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

Στη ναουσαίικη "Μακρινίτσα" το πρόσωπο που αφηγείται δεν είναι άνθρω

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πος, αλλά ένα πουλάκι, το τρίτο και το μικρότερο από τα τρία πουλάκια "που, σύμφωνα με το προοίμιο, κάθονταν στης Νιάουστας το κάστρο".

Με το εύρημα αυτό, ο άγνωστος λαϊκός ποιητής ήθελε να δείξει ότι για το χαλασμό της Νιάουστας πονούσαν και υπέφεραν ακόμη και τα πουλιά, δηλαδή και η φύση, η οποία συνήθως μένει αμέτοχη σε όσα κάνουν ή παθαίνουν από δική τους εξυπνάδα ή αμυαλοσύνη οι άνθρωποι - τα μόνα πλάσματα που θεωρούνται ως λογικά, ενώ τα άλλα θεωρούνται άλογα - χωρίς λογικό - και μόνο όταν υποφέρουν άδικα μεγάλοι ήρωες, όπως π.χ. ο Διγενής Ακρίτας, ή θεάνθρωποι, όπως ο Χριστός, συμπάσχει.

Το τρίτο και το μικρότερο λοιπόν από τα πουλάκια που κάθονταν στης Νιάουστας το κάστρο μοιρολογεί και λέει: "Μας πάτησαν, μας χάλασαν, μας πήραν τις γυναίκες!".

Εδώ έχουμε τρία ρήματα (πάτησαν, χάλασαν, πήραν) και, επομένως, τρεις προτάσεις. Το υποκείμενο και στις τρεις προτάσεις είναι το ίδιο: Οι Τούρκοι. Το αντικείμενο στις δύο προτάσεις είναι επίσης το ίδιο, η προσωπική αντωνυμία "μας - εμάς", που σ' αυτήν την περίπτωση είναι σε πτώση αιτιατική. (Ως γνωστό οι πτώσεις γενική και αιτιατική της προσωπικής αντωνυμίας, στον πληθυντικό αριθμό μοιάζουν και τις ξεχωρίζουμε μόνο από την σύνταξη). Στην τρίτη πρόταση αντικείμενο είναι το ουσιαστικό "τις γυναίκες" ενώ η προσωπική αντωνυμία "μας" σ' αυτήν την περίπτωση είναι γενική προσωπική (όπως και στη βεργιώτικη Μακρινίτσα) και δηλώνει τα πρόσωπα που υποφέρουν γιατί τους πήραν τις γυναίκες. Ποια όμως είναι αυτά τα πρόσωπα; Όπως είδαμε πιο πάνω, στη ναουσαίικη "Μακρινίτσα" αφηγείται και μοιρολογεί το τρίτο και μικρότερο από τα τρία πουλάκια. Επομένως το νόημα είναι το εξής: Το τρίτο, το μικρότερο, πουλάκι μοιρολογάει και λέει: Οι Τούρκοι σκλάβωσαν (πάτησαν) εμάς (τα πουλάκια) και πήραν τις γυναίκες προς λύπη μας (δηλαδή ημών των πουλιών).

Δε χωράει αμφιβολία ότι ο στίχος "μας πάτησαν, μας χάλασαν, μας πήραν τις γυναίκες" της ναουσαίικης "Μακρινίτσας" δεν είναι αυθεντικός λαϊκός αλλά προϊόν κάποιου αδέξιου στιχουργού, ο οποίος για άγνωστους λόγους παραποίησε τον γνήσιο λαϊκό στίχο που έχει τις εξής μορφές:

"Πώς χάλασαν τη Νιάουστα και την τρανή τη χώρα!"

ή "Που χάλασαν τη Νιάουστα που 'ταν κεφαλοχώρι"

ή "χαλάστηκιν η Νιάουστα που ήταν ξακουσμένη"

ή "που χάλασαν τη Νιάουστα, την έμουρφη τη χώρα"

Οι δύο από τους παραπάνω στίχους είναι από τα δημοτικά τραγούδια της Νάουσας "Τρεις περδικούλες κάθουνταν...", και "Και το πολύ τ' ανάθεμα..." τα οποία μας διέσωσε στο ιστορικό του έργο ο Ν. Γ. Φιλιππίδης. Ο τρίτος στίχος είναι από ένα δημοτικό τραγούδι της Σιάτιστας που έχει τίτλο "Της Νάουσας" και ο τέταρτος από ένα δημοτικό τραγούδι της Μελίκης, που έχει τον τίτλο "Πανάθιμα την Κλιφτουριά".

Δεν χρειάζεται να πούμε ότι σ' όλους αυτούς τους στίχους η σύνταξη είναι ομαλή και το νόημα προφανές.

Αν λοιπόν ήξερε τους παραπάνω στίχους ο στιχουργός του τέταρτου στίχου της

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ναουσαίικης "Μακρινίτσας" θα μπορούσε να διαλέξει έναν από αυτούς ή να κά-
νει έναν νέο στίχο αλλά τηρώντας τους συντακτικούς κανόνες της ελληνικής γλώσ-
σας, τους οποίους κανένας δεν μπορεί να παραβιάζει χωρίς να κινδυνεύει να γε-
λοιοποιηθεί.

Η μεγάλη Ναουσαία λογοτέχνιδα Θάλεια Σαμαρά, επειδή οπωσδήποτε διαπί-
στωσε ότι δεν έβγαινε σωστό νόημα από τη σύνδεση του στίχου "μας πάτησαν, μας
χάλασαν, μας πήραν τις γυναίκες" με το προοίμιο "τρία πουλάκια ... λέει", παρέ-
λειψε το προοίμιο και πρόσθεσε στο τέλος του στίχου την προσωπική αντωνυμία
"μας", ώστε τα λόγια να λέγονται από κάποιους Ναουσαίους και όχι από το τρίτο
πουλάκι. Η ίδια χώρισε το δεκαπεντασύλλαβο σε δύο στίχους γιατί με την προ-
σθήκη του "μας" έγινε δεκαεξασύλλαβος. (Θάλεια Σαμαρά "Στου Βερμίου την
αντάρα, σελ. 9, και "Και Αλέκτωρ δεν ελάλησε" σελ. 206, και Ε. Ι. Στουγιαννάκη
Ιστορία της πόλεως Ναούσης σελ. 59, σημ.2). Βλέπε και σελίδα 16.

Μας πάτησαν μας χάλασαν
μας πήραν τις γυναίκες μας...

Πρέπει να υπογραμμισθεί ότι στα τραγούδια του χαλασμού της Νιάουστας
"Τρεις Περδικούλες..." και "Και το πολύ τ' ανάθεμα...", που κατέγραψε ο Ν.Γ.Φι-
λιππίδης, αλλά και στις παραλλαγές αυτών "Ανάθεμα στους αίτιους..." και "Της
Κρινιώς", που κατέγραψε ο Τ. Μπάιτσης, είναι "άγνωστο" το ρήμα "πατώ".

Σ' αυτά χρησιμοποιείται μόνο το ρήμα "χαλώ" (αόριστος: εχάλασε, ιδιωματι-
κά χάλασιν), ενώ στη Μακρινίτσα της Βέροιας όπως και στη Μακρινίτσα της Νά-
ουσας το ρήμα "πατώ" είναι αυτό που προτάσσεται και το χαλώ, είναι αυτό που
ακολουθεί.

Επέμεινα στην υπογράμμιση της χρήσης του ρήματος πατώ στη "Μακρινίτσα"
της Βέροιας και Νάουσας, γιατί το ρήμα αυτό είναι το χρησιμοποιούμενο και στο
βλάχικο τραγούδι "Δε σου' λιγα ιγώ Ρήγα", που αναφέρεται επίσης στο "πάτημα"
της πηλιορείτικης Μακρινίτσας αλλά και στο μακρινιτσιώτικο - πηλιορείτικο δη-
μοτικό τραγούδι που είναι αφιερωμένο στο κεφαλοχώρι του Πηλίου, τη Μακρινί-
τσα, το οποίο, όπως φαίνεται είναι το πρότυπο της Βεροιώτικης "Μακρινίτσας"
και μέσω αυτής και της "Μακρινίτσας" της Νάουσας.

Η χρήση των ρημάτων χαλώ και πατώ στους παραπάνω στίχους σε συνδυασμό
με τη χρήση του ρήματος χαλώ στον ένατο στίχο του δημ. Τραγουδιού "Δεν σου
'λιγα ιγώ Ρήγα", στον οποίο παρουσιάζονται οι δύο Ελληνίδες, η Ιλιένη (Ελένη)
και η Κουσταντινιά (Κωνσταντινιά) να παρακαλούν να τις σκοτώσουν "Κάλλιο νά
μας χαλάσιτι παρά να τουρκιφτούμι!" μου δίνει την ευκαιρία αλλά και με υποχρε-
ώνει να σχολιάσω "φιλολογικά" τη σημασία των ρημάτων αυτών, η οποία αλλά-
ζει κατά περίπτωση.

Όταν το αντικείμενο των ρημάτων πατώ και χαλώ είναι άψυχο (π.χ. κεφαλο-
χώρι), τότε το ρήμα πατώ σημαίνει κυριεύω και το ρήμα χαλώ σημαίνει καταστρέ-

---

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

*Ο ενεργ. αόριστος του ρήματος χαλώ "χάλασε" στις μέρες μας σημαίνει επίσης "διακό-
ρευσε", π.χ. "τη χάλασε την κοπέλα και την παράτησε"= "Τη διακόρευσε και την εγκατέ-
λειψε".*

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φω, ενώ όταν το αντικείμενο είναι έμψυχο (άνθρωπος ή ζώο) τότε το ρήμα πατώ σημαίνει σκλαβώνω, υποτάσσω, ενώ το ρήμα χαλώ σημαίνει σκοτώνω.

"Κάλιο να μας χαλάσιτι, παρά να τουρκιφτούμι!".

"Καλύτερα να μας σκοτώσετε, παρά να γίνουμε Τουρκάλες!". Έτσι εξηγείται και η επιλογή των Σουλιωτισσών στο Ζάλογγο και η επιλογή των γυναικών και κοριτσιών της Νάουσας, στην Αράπιτσα και των γυναικών των Πιερίων στο φαράγγι του Γαλακτού, κοντά στο μοναστήρι των Αγίων Πάντων (Μάρτιος 1878).

"Πώς χάλασαν τη Νιάουστα και την τρανή τη χώρα!"

= Πώς κατέστρεψαν τη Νιάουστα μια τόσο μεγάλη πόλη!

"Μας πάτησαν τη Νιάουστα, μας πήραν τις γυναίκις"

= Μας κυρίεψαν τη Νιάουσα, μας πήραν τις γυναίκες"

"Μας πάτησαν, μας χάλασαν, μας πήραν τις γυναίκις"

= Μας σκλάβωσαν, μας σκότωσαν, μας πήραν τις γυναίκες.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΧΑΛΑΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΗΛΙΟΡΕΙΤΙΚΗΣ ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑΣ

Δεν πάντεχα, δεν το' λεγα Τούρκος να σε πατήσει
Μακρινίτσα μου.
Μαχμούτ πασάς σε πάτησε με ντέφια και μπουζούκια.
Βάνει φωτιά στον Κασαμπά και καίει τ' αργαστήρια.
Εχάλασε τρία χωριά, τρία κεφαλοχώρια.
Εσκλάβωσεν, εσκότωσε δέκα λογιών ανθρώπους.
Επήραν γρόσια και φλωριά, πήραν και μαχμουτιέδες.
Πήραν μανάδες με παιδιά και πεθερές με νύφες.
Πήραν και μία νιόνυμφη τριών μερών νυφούλα,
Ωχ! Λενίτσα μου!
Που' χε τα νύχια κόκκινα, τα τέλεια στο κεφάλι.
Την πήραν και την πάησαν πεσκέσι του Βεζύρη.
Δεν έκλαψε την τύχη της, όπου ήταν σκλαβωμένη
μον' έκλαψε τον άντρα της, τον αγαπητικό της.
Κι η μάνα της της έλεγε κι η μάνα της της λέγει
Κόρη μ' δεν κλαις τα νιάτα σου, όπου σε σκλαβωμένη;
Τι λες αυτού, μανίτσα μου, τη λες αυτού μαρή μάνα;
Ωχ! μανίτσα μου!
Πού πας, Λενίτσα μ' μοναχή τώρα το βράδυ βράδυ;
Πηγαίνω για να γκρεμιστώ, να πέσω να πεθάνω
τι μου' κοψαν τον άντρα μου μέσα στη αγκαλιά μου
κι εγέμισαν οι κόρφοι μου αχ' το αίμα του αντρός μου.
Του πήραν το κεφάλι του, στην Πόλη το παγαίνουν
Βγήκαν αρχόντοι και τηρούν, κυράδες και τηράζουν.
Ωχ Μανίτσα μου!

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

1.Μετά από κάθε δεκαπεντασύλλαβο στίχο της μακρινιτσιώτικης "Μακρινί-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τσας", επαναλαμβάνεται ως το στίχο οκτώ σαν επωδός η φράση "Μακρινίτσα μου". Από το στίχο εννέα ως τον δέκατο έκτο η φράση "Ωχ Λενίτσα μου" και από δέκατο έβδομο ως το τέλος η φράση "Ωχ μανίτσα μου" με εξαίρεση το στίχο 19 που συνοδεύεται πάλι από τη φράση "Ωχ Λενίτσα μου".

2.Η μελωδία της μακρινιτσιώτικης "Μακρινίτσας" μέχρι στιγμής μου είναι άγνωστη, ενώ για τη βεργιώτικη "Μακρινίτσα" ο αγαπητός φίλος κ. Γιώργος Καλογήρου, ιδρυτής της εφημ. Βέροια και μουσουργός, μου είπε ότι μοιάζει με τη ναουσαίικη "Μακρινίτσα", ότι έχει όμως και κάποιες διαφορές.

3.Είναι προφανές ότι η "Μακρινίτσα" της Βέροιας αποτελείται από τους στίχους 5, 8, 9, 11 της μακρινιτσιώτικης, ελαφρά παραλλαγμένους και ότι η επωδός της είναι αναπτυγμένη μορφή της επωδού "Μακρινίτσα μου", φορτισμένη και με το συναισθηματισμό των φράσεων "Ωχ μανίτσα μου" και Ωχ Λενίτσα μου".

Γιατί πιο άμεση οπωσδήποτε είναι η προσφώνηση "Μανίτσα μου, ψυχή καρδίτσα μου" παρά η παράλληλη "Μακρινίτσα μου, ψυχή καρδίτσα μου", η οποία γίνεται κατανοητή μόνο αν σκεφτεί κάποιος τα λόγια των Σωκράτη - Πλάτωνα ότι η πατρίδα είναι η μάνα μας και της οφείλουμε περισσότερη αγάπη και σεβασμό και από την ίδια τη μάνα που μας γέννησε.

Τα ίδια βέβαια ισχύουν και για την προσφώνηση της αγαπημένης κόρης ή συζύγου Ελενίτσας "Λενίτσα μου, ψυχή μου κι καρδίτσα μου".

4.Το όνομα Ελένη το βλέπουμε εδώ ως Λενίτσα, ενώ στο "Και το πολύ τ' ανάθεμα..." της Νάουσας το βλέπουμε ως Λένκω και στο βλάχικο τραγούδι "Δε σου' λιγα ιγώ Ρήγα" ως Ιλιένη. Θα μπορούσε να γίνει ειδική έρευνα για το όνομα Ελένη και τη θέση του στο ελληνικό δημοτικό τραγούδι.

5.Αξιοσημείωτη και εδώ η χρήση του ρήματος πατώ. Χρησιμοποιείται στον πρώτο και δεύτερο δεκαπεντασύλλαβο που αναφέρονται στη Μακρινίτσα, ενώ στον έβδομο στίχο που γίνεται λόγος γενικά και στα τρία κεφαλοχώρια χρησιμοποιείται το ρήμα χαλώ:

1.Δεν πάντεχα... Τούρκος να σε πατήσει, Μακρινίτσα μου.

3.Μαχμούτ πασάς σε πάτησε... Μακρινίτσα μου.

7.Εχάλασε τρία χωριά, τρία κεφαλοχώρια.

Ο στίχος αυτός είναι σχεδόν ίδιος με τον τρίτο στίχο του τραγουδιού της Νάουσας "Και το πολύ τ' ανάθεμα" μόνο που σ' εκείνο το υποκείμενο είναι πληθυντικού αριθμού (και χάλασαν οι Μωραΐτες...) και τα τρία χωριά-κεφαλοχώρια δεν είναι τα χωριά του Πηλίου αλλά το Αϊβαλί, η Χίος και η Νάουσα...

6.Μια παραλλαγή της μακρινιτσιώτικης Μακρινίτσας με δώδεκα δεκαπεντασύλλαβους μόνο, που αναφέρονται στην πυρπόληση του Καπασσά(;) (μάλλον Κασαμπά) και στην Λενίτσα που πάει να σκοτωθεί πέφτοντας σε κάποιο γκρεμό για να μη ζήσει σε χαρέμι δημοσίευσε ο Σπ. Ζαμπέλιος στο έργο του "Άσματα της Ελλάδος" στη Κέρκυρα το 1852 με τον τίτλο "η χήρα".

7.Κασαμπάς στα αράβικα σημαίνει πόλη και κυρίως το μέρος της πόλης που βρίσκεται μέσα στο κάστρο, όπου συνήθως βρίσκονται για περισσότερη ασφάλεια και τα διάφορα εργαστήρια (αργαστήρια).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΕΝΑ ΜΗΛΟ ΚΙ ΑΛΛΟ ΜΗΛΟ ΒΡΑΔΙΑΣΕ ΚΑΙ ΠΟΥ ΘΑ ΜΕΙΝΩ

Σαν μια ακόμη διαφορά ανάμεσα στη "Μακρινίτσα" της Βέροιας και τη "Μακρινίτσα" της Νάουσας θα πρέπει να σημειωθεί και ο στίχος "Ένα μήλο κι άλλο μήλο" που χρησιμοποιείται σαν επωδός μόνο στη "Μακρινίτσα" της Νάουσας.

Ενώ όμως ο στίχος που προαναφέρθηκε δεν υπάρχει στη "Μακρινίτσα" της Βέροιας, χρησιμοποιείται σαν επωδός σε ένα άλλο βεροιώτικο δημοτικό τραγούδι, το οποίο στα "Λαογραφικά Βέροιας και περιοχής" έχει τίτλο "Άνοιξαν τα δέντρα" και στη Νάουσα αναγνωρίζεται από τον πρώτο στίχο του "Πέντι μήνις γκιζιρνούσα μες στου γκιουλ μπαχτσέ".

Το τραγούδι αυτό παρουσιάστηκε στο "ΛΑΟ της Κυριακής 15-2-2004" με τον τίτλο "Για να βρω καλή γυναίκα". Εδώ σημειώνονται μόνο οι δύο τελευταίοι στίχοι του και η επωδός του για να αποτελέσουν αφετηρία σχολίων:

Ρίχνου μήλου, ρίχνου κίτρου, δεν τα δέχιτι,
ρίχνου μάλαμα κι ασήμι χαμουγέλασιν.

ΕΠΩΔΟΣ

Ένα μήλου κι άλλου μήλου
βράδιασα κι αμ' πού θα μείνου;

Δεν χωράει αφμιβολία ότι η επωδός μιλάει για τον γνωστό από τα πανάρχαια χρόνια καρπό της μηλιάς, το μήλο, το σύμβολο του έρωτα.

Πριν συνεχίσουμε τα σχόλια για το στίχο που μας απασχολεί, ας παρουσιάσουμε κάποιες σχετικές πληροφορίες από τη Μ.Ε.Ε. ΠΥΡΣΟΣ.

ΤΟ ΜΗΛΟ ΚΑΙ Ο ΕΡΩΤΑΣ

"Ο καρπός της μηλιάς ήταν ανέκαθεν ερωτικό σύμβολο. Η συνήθεια να εκδηλώνεται ο έρωτας με "μηλοβολία", (μηλοπέταγμα) είναι κοινή σε πολλούς αρχαίους και νεώτερους λαούς. Τα μήλα στέλνονταν ανέκαθεν σαν δώρα ενός άνδρα προς την αγαπημένη του ή σαν ερωτικά μηνύματα. Το μήλο σαν ερωτικό μήνυμα υπάρχει και στα δημοτικά μας τραγούδια, αλλά και στα έθιμα του γάμου παίζει σπουδαίο ρόλο.

Η νύφη συχνά σε δημοτικά τραγούδια, σε παραμύθια αλλά και στον προφορικό λόγο παρομοιάζεται με μηλιά ή με μήλο. Ένα χρυσωμένο μήλο καρφωνόταν και στην κορυφή του φλάμπουρου του γάμου".

Όπως βλέπουμε και στο δημοτικό τραγούδι της Βέροιας, "Άνοιξαν τα δέντρα" έχουμε "μηλοβολία". Ο ερωτευμένος άνδρας ρίχνει μήλο στην κόρη για να της δείξει τον έρωτά του και επειδή στο δημοτικό τραγούδι διεκτραγωδούνται τα ερωτικά βάσανα του άνδρα που ψάχνει πέντε μήνες για να βρει μια καλή γυναίκα για να την παντρευτεί, παρεμβάλλεται η επωδός η οποία με παιγνιδιάρικη διάθεση υπαινίσσεται τις αποτυχημένες προσπάθειες των ερωτευμένων, που ξημεροβραδιάζονται κάτω από τα παραθύρια των αγαπημένων τους για να τις συγκινήσουν "ρίχνοντας το ένα μετά το άλλο τα μήλα", τα ερωτικά δηλ. μηνύματά τους.

Επειδή στη "Μακρινίτσα" των τεσσάρων ή πέντε στίχων της Νάουσας, δεν υπάρχει κανένας στίχος που να έχει σχέση με τον έρωτα ή με κάποια αγαπημένη γυναίκα και επειδή όταν τραγουδιέται ο στίχος, που μας απασχολεί, ο τόνος πέφτει στη λήγουσα του μήλου "ένα μηλό, αμάν, κι άλλο μηλό. αμάν..." και επειδή ο

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νους αυτών που τραγουδούν πηγαίνει αποκλειστικά στους Ναουσαίους, που έπειτα από την καταστροφή της Νάουσας είχαν μείνει άστεγοι και έψαχναν κάπου "για να βάλουν το κεφάλι τους", ο στίχος άλλαξε νόημα και έγινε "έναν μιλώ αμάν κι άλλον μιλώ..." και οδήγησε στη συνέχεια σε "παραδόσεις" σαν εκείνη που λέει ότι πήγαν και ζήτησαν φιλοξενία και στην πηλιορείτικη Μακρινίτσα (που όπως γράψαμε πιο πάνω είχε επαναστατήσει και είχε καταστραφεί το Μάϊο του 1821).

Αν η παραλλαγή της "Μακρινίτσας" που παρουσίασε το 1994 ο Νίκος Σπάρτσης στη "ΝΙΑΟΥΣΤΑ" ήταν πλατιά γνωστή και αν τραγουδιόταν ολόκληρη και όχι μόνο ο ένας (ο 4ος) στίχος της, τότε ο όγδοος στίχος της παραλλαγής αυτής "περπάτα, μήλου κόκκινου κι ρόιδου μου βαμμένου" μάλλον δεν θα επέτρεπε να γίνει η παρεξήγηση για την οποία γράψαμε πιο πάνω, εφόσον θα γινόταν μια συνειρμική σύνδεση με το στίχο της επωδού "ένα μήλο κι άλλο μήλο βράδιασε και που θα μείνω".

Γιατί σε κάτι τέτοιες στιγμές αποκαλύπτεται το μεγαλείο της ανθρώπινης ψυχής, όταν και στους θρήνους θυμάται τον έρωτα και τις χαρές της ζωής.

Αλλά θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι, εφόσον υπάρχουν πολλοί που τραγουδούν και τους εκφράζει ο στίχος "έναν μιλώ, αμάν, κι άλλον μιλώ, αμάν, βράδιασε ή βράδιασα και που θα μείνω", και αυτός, ως παραλλαγή του αρχικού, νομιμοποιείται και δεν πρέπει να εξοβελίζεται.

ΜΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ

Αν και θα μπορούσε κάποιος να γράψει πολλά ακόμη σχετικά με το τραγούδι του χαλασμού της Νάουσας, που επικράτησε ατυχώς να αποκαλείται "Μακρινίτσα" (ο Δήμος της Νάουσας θα έπρεπε μάλλον να διοργανώσει μια σχετική ημερίδα), κλείνω το σημείωμά μου με την πρόταση να καθιερωθεί ως "επίσημο" το κείμενο της παραλλαγής που καταγράφτηκε από το Νίκο Σπάρτση (**με τις απαραίτητες διορθώσεις και προσθήκες βέβαια**) επειδή αυτή σε σύγκριση με τις άλλες, που έχουν καταγραφεί, είναι πιο πλήρης:

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΧΑΛΑΣΜΟΥ ΤΗΣ ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΟΡΗΣ ΤΟΥ ΖΑΦΕΙΡΑΚΗ ΕΥΘΥΜΙΑΣ

Τρία πουλάκια κάθουνταν στης Νιάουστας του κάστρου
Το' να τηράει τα Βουδινά τ' άλλου τη Σαλονίκη
Του τρίτου του μικρότιρου μοιργιουλουγάει κι λέει:
Μας χάλασαν τη Νιάουστα που ήταν ξακουσμένη
που ήταν λουλούδι στου ντουνιά και φλάμπουρο στην πόλη
Πήραν μανούλις μι πιντγιά κι πιθιρές μι νύφις,
πήραν κι μιαν αρχόντισσα κόρη του Ζαφειράκη,
απ' του φλουρί δε φαίνουνταν κι απ' του μαργαριτάρι.
Πιρπάτα μήλου κόκκινου κι ρόιδου μου βαμμένου,
Μήνα τα ρούχα σι βαρούν, μήναν τα κουντουγούνια;
Ουδέ τα ρούχα μι βαρούν, ουδέ τα κουντουγούνια
μον' μι βαρεί του ντέρτι μου που έχου στη καρντγιά μου,
μου πήρανε τουν άντρα μου μεσ' απ' την αγκαλιά μου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

ΔΥΟ ΑΚΟΜΗ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΧΑΛΑΣΜΟ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

Του κρίμα να 'χ' η Ρούμιλη, του κρίμα οι Μουραϊτις
που σήκουσαν 'πανάσταση, που σήκουσαν κιφάλι.
Χαλάστηκαν ιννιά χουριά κι δικαπέντι κάστρα
χαλάστηκιν η Νιάουστα που ήταν ξιακουσμένη.
Πήραν μανούλις μι πιδιά κι πιθιρές μι νύφις
πήραν κι μια νυφόιπουλη, τα τέλια στα μαλλιά της.
Πέντι πασιάδις την κρατούν κι τρεις την παραστέκουν
κι ένα μικρό μπιόιπουλου τη σερν' απού του χέρι.
-Πιρπάτα, μήλου μ' κόκκινου κι μουσχουμυρισμένου,
μήναν τα ρούχα σι βαρούν, μήναν η φουρισιά σου;
-Ούδι τα ρούχα μι βαρούν, μήδι κι η φουρισιά μου,
μόν' μι βαρεί του ντέρτι μου κι η αντρουπή του κόσμου,
μι χώρισις 'π' τουν άντρα μου κι απού τουν καλό μου.
-Άντραν μπέην κι αν έχασις, πασάς θέλ' να σι πάρει:
-Σώπα - σώπα, βρουμότουρκι, σώπα παλιαρβανίτη,
κάλλια να δω του αίμα μου τη γης να κουκκινίσει
παρά να ιδώ τα μάτια μου Τούρκους να τα φιλήσει.

ΠΑΝΑΘΙΜΑ ΤΗΝ ΚΛΙΦΤΟΥΡΓΙΑ

Πανάθιμα την κλιφτουργιά κι τους παλιούς τους κλιέφτους
που χάλασαν τη Νιάουστα, την έμορφη τη χώρα.
πήραν μανίτσις μι πιδιά κι πιθιρές μι νύφις,
Πήραν κι μια τριόνυμφη τρεις μέρις παντριμένη,
απού φλουρί δε φαίνουνταν κι απού μαργαριτάρι.
Κι απού του χερ' την έπιρναν κι απού του χερ' την παίρνουν.
Πιρπάτα μήλου μ' κόκκινου, ζιμπίλι μου βαμμένου,
μήνα τ' ασήμια σι βαρούν, μήνα τα κουντουγούνια;
Ούιδι τ' ασήμια μι βαρούν, ούιδι τα κουντουγούνια
μουν μι βαρούν τα ντέρτια μου, τα ντέρια του αντρού μου.
(Υπαγόρευση Αικ. Μελιτζανά, ετών 71, Μελίκη 1939)

ΣΧΟΛΙΑ

1. Το δημοτικό τραγούδι "της Νάουσας" δημοσιεύτηκε στο Μακεδονικό Ημερολόγιο, ως προερχόμενο από τη Σιάτιστα, το 1910 και περιλαμβάνεται στο βιβλίο του Ι.Ν. Κουφού "Ελληνικά δημοτικά τραγούδια, Αθήνα 1970", ενώ το "Πανάθιμα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

την Κλιφτουριά" περιλαμβάνεται στο έργο της Ε. Κουτσογιαννοπούλου - Ψωμά "Λαογραφικά Βεροίας και περιοχής", με τη σημείωση "υπαγόρευση Αικ. Μελιτζανά, ετών 71, Μελίκη 1939".

2. Ο στίχος "πήραν μανούλις μι πιδιά κι πιθιρές μι νύφις" επαναλαμβάνεται σχεδόν πανομοιότυπος σε δημοτικά τραγούδια διαφόρων ελληνικών περιοχών.

3. Και το θέμα της απαγωγής μιας αρχόντισσας είναι κοινό, αλλά σ' αυτό έχουμε μια αρκετά μεγάλη ποικιλία. Άλλοτε είναι "μια κυρά μεγάλη", άλλοτε "μικροπαντρεμένη", "τριών μερών νυφούλα", "τριγιουμερίτσα νύφη", "μια νυφόϊπουλη = νυφοπούλα" και μερικές φορές μια κάπως πιο συγκεκριμένη ή πολύ συγκεκριμένη όπως "Ζαφειρόνυφη", ή "κόρη του Ζαφειράκη".

4. Και στις παραλλαγές της Σιάτιστας και της Μελίκης χρησιμοποιείται το ρήμα χαλώ "χαλάστηκιν (χαλάστηκεν) η Νιάουστα, που ήταν ξιακουσμένη". Ο χαρακτηρισμός της Νιάουστας ως ξιακουσμένης (ξακουσμένης) θυμίζει κάποιες παλιές ενθυμήσεις, στις οποίες η Νιάουστα χαρακτηρίζεται ως περίφημος, "η περίφημος Νάουσα".

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος 3
Η πολιορκία της Νάουσας από τα στρατεύματα του Αλή πασά το 1804 5
Η καταστροφή της Νάουσας από τα στρατεύματα του Λουμπούτ 6
Τα δημοτικά τραγούδια που κατέγραψε ο Ν. Γ. Φιλιππίδης 7
Η νεότερη καταγραφή 9
Της Ευθυμίτσας 10
Μακρινίτσα 10
Οι παραλλαγές της Μακρινίτσας 11
Νίκος Κοκοβίτης 13
Μακρινίτσα μου 15
Θάλεια Σαμαρά: Δύο παραλλαγές της Μακρινίτσας 16
Δύο βεργιώτικα δημοτικά τραγούδια για τη Μακρινίτσα Πηλίου 17
Και δύο πηλιορείτικα δημοτικά τραγούδια για τη Μακρινίτσα 17
Η σύνθεση της "Μακρινίτσας" 20
Το τραγούδι του χαλασμού της πηλιορείτικης Μακρινίτσας 24
Το μήλο και ο έρωτας 26
Μια πρόταση 27
Επίμετρο 29
Δύο ακόμη δημοτικά τραγούδια για το χαλασμό της Νάουσας 29

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΔΗΜ. ΚΕΝΤΡ. ΒΙΒΛ. ΒΕΡΟΙΑΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

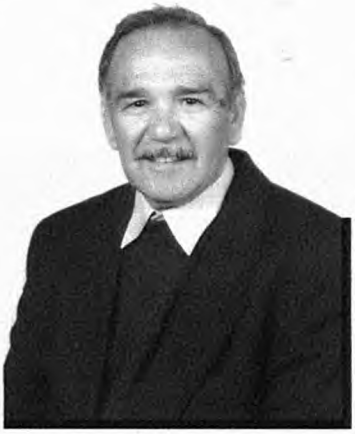

ΤΑ ΜΕΧΡΙ ΤΩΡΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΘΩΜΑ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗ

1. *Πατρίδες της καρδιάς, ποιήματα, 1974*
2. *Αρχαίοι Έλληνες Λυρικοί, λογοτεχνική μετάφραση, 1975*
3. *Δεκαπέντε Ωδές του Οράτιου, λογοτεχνική μετάφραση, 1978*
4. *Προσκύνημα στα Ιερά της Θεοσώστου Πόλεως Βεροίας Ναοί, Κειμήλια, Ενθυμήσεις, Αναμνήσεις, Σχόλια), 1996*
5. *Βασίλισσα Βεργίνα (Η θρυλική ηρωίδα της Βέροιας), 1997*
6. *Βεργιώτικα Σημειώματα (φωτοτυπική έκδοση), 1998*
7. *Η Βέροια στους αιώνες (Βεργιώτικα Σημειώματα), 1999*
8. *Νάουσαν Ακρότομον ... Πέτραν (Ναουσαϊκά Σημειώματα) 2001*
9. *Τα Αγάλματα της Βέροιας και της Νάουσας, 2004*

781.6
Γ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας